Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГlАЛГlАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГlАЛГlАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШОАТТА, 12 АПРЕЛЬ, 1980 ШУ. ● № 44 (6174). ● Мах 2 кепиг.

В. И. ЛЕНИН ВАЬ 110 ШУ ДИЗАРА НАКЪАДОЛХАШ

19 АПРЕЛЕ — Ерригсоюзан коммунистически СУББОТНИК

Штаб болх беш я

Самардиниахьа КПСС обкома шоллагlча секретара Л. Д. Магомадова председателаш а деш ший аргlанара заседани йир ленински коммунистически субботник дара йолча республикански штабо.

Республика химически мехкдаьтта чакхдоахучен предприятеша, «Консервплодоовощ» объединене Гlудермески районе «Цlеча шоаттдення» кийчо мишта ю, Нохч-Гlалгlайчея комсомольцашен кагирхошен малагlа дакъа лоцаргда, цу дийнахьа пассажирски грузовойи автотранспорто, коммунальни боахама, торговле, юкъарча кхачан предприятеша, берий учреждененаша болх мишта бергба къоастадир заседане.

Укх дешаш дувцаш уйла тlеяхийтар субботника кийчо еча лоаш долча кхоачамбоацараштa. Къаьстта белгалдир производстве къахьегараша эггара лакхагlа къахьегама овсарле йолиш, кхачена продукце дикал айеш болх бара хьалаш lалашде дезаш хилара.

Машинаькъаца гlулакх доагlача предприятешта, организацешта тlадиллар 19 апреле вагонаш йоассаяраи тlайоттараи деррига низаш оарцагlдоахилга, машинаькъаш товдар сихде аьнна.

Цхьан уйланца

В. И. Ленин ваь 110 шу дузача денна хетадаь субботник толамца чакхдаккхара тlатеlla кийчо еш ба укх дешошка Советски района къахьегамхой.

— Субботник долча дийнахьа, хьалхи кхоячча материалех пайда а эцаш, 800 сома маьха балхаш дергда тха боахаме, — йовх «Ленинский путь» яхача совхоза партийни организаце секретара Межидов Хьамзата. Цу ахчах 400 сом иттлагlча пятилетка фонде дlачудала соцам баьб.

Дег тlара къоабалъеш хьаллаьцар субботник чакхдаккхара хьакъехьара москвичий инициатива районни больница коллективо а. Комсомольски организаце секретарь Цураев Баймурза керте а волаш больница кагирхоша къахьегаргда коа лостам беш. Цар дlайогlаргья керда гаьнаш, кийчъергья зизаи илумбаш, хьаергья дарбан-спортивни городок. Даьккха ахча иттлагlча пятилетка фонде дlачудала лаьрхlад больница коллективо.

Хьинаре кийчо еш ба субботник чакхдаккхара Памтойрча школа хьехархой, дешархой.

Йоккхагlа йолча классашкарча бераша классий помещенеш цlенъеш, коа лостам беш къахьегаргда, хlаьта зlамагlча классашкарчар — тиша аьшк, эшаш доаца каьхат гулдеш.

Иштта дика хьокхаман гойташ субботник чакхдаккха дага л Советски районера кхыйолча предприятей коллективаш.

КЪАХЬЕГАМА КОТАЛОНИЙ НОВКЪА

Шу чакхдала гаьна дале а «Старогрознефть» НГДУ мехкдаьттахоашта 10 апрель укх пятилетка тlеххьара ди дар. Пхе шера планагlа дакъха дезача «lаьржача доша» тlеххьара тоннаш яхара къахьегама сийлен вахте эттар уж цу дийнахьа. Делкъийга кхачалехьа пятилетка план кхоачашъярах рапорт делар мехкдаьттахоша. Тlайоагlача пятилетка чотагlа бlаьш тоннаш мехкдаьтта а доаккхаш, йоккха котало яьккха бола уж самардийнахьа делкъел тlехьагlа диъ сахьат даьлча вlашагlкхийтар шоай къахьегама цlей дездаре Грознерча «Пролетбата» цlерагlча культура Дворце. Локкхаш музыка а йолаш беламе тlаийцар уж укхаза. Деза ди даькъали дувцаш шоайла моарушал хеттар деш гlоздаьнна болча старогрознески мехкдаьттахоша.

«Моаршал да шуга, социалистически яхье котдаьннараш», «Сийле хийла хана хьалха пятилетка кхоачашъйча мехкдаьттахой!» яха а кхыдола а лозунгаш, плакаташ да культура Дворцех хьалгеха довхкаш.

Мехкдаьтта дакхара иттлагlча пятилетка план Старогрознески мехкдаьттахоша ханал хьалха кхоачашъяра хетаь митинг хьаеллаш лоаца къамаьл дир «Старогрознефть» НГДУ парткома секретара Н. М. Павленкова.

Къамаьл де дош лу КПСС обкома секретара М. А. Дороховна. Вай республикерча къаьнагlйолча мехкдаьтта районо lалаьмате йоккха къахьегама котало яьккхай тахан — пхе шера план толамца кхоачашъяьй, аьлар цо. В. И. Ленин ваь 110 шу дузача цlейна накъаболагlча мехкдаьттахошта карагlдьнна из гlулакх ваина массанена а боккха кхаъ хулаш хlама да. Иштта толам баьккхаб мехкдаьттахоша хьинар кхо ца деш болх барах, социалистически яхьа кулгалделга тоадарах, керда техникеи дикагlйола технологии производстве юкъехуларах. Мехкдаьтта кlезиглуш латтача хьалашка царна корадаьд керда толамаш дихаре дола накъаш. Цудухьа вlаштlехьдаьнад цар пхе шера план хилал дукха хьалха кхоачашъе. Толамца кхоачашъяьй деррига техннко-экономически, финансови хьокхамий, къахьегама овсарле лакхъяра пятилетка заданеш а. Оаш меттел, республикерча берригача мехкдаьттахоша а доккхал ду шун къахьегама котлонах, аьнар цо.

Дlахо нов. Дорохова белгалбоах из толам бовккхача хьинаре дакъа даьцараш, социалистически яхье хьалха лаьттараш. Царех я хlаппалехьа пятилетка дикка тlехкхоачашъя йола мастер В. П. Стебунов керте латта скважиношта лаьтта кlал ремонт еш йола коллектив. 11 мартега кхачалехьа пхе шера план кхоачашъярах рапорт деннад цо. Иштта укх шера январь, февраль беттаншка пхе шера заданиш кхоачашъяьй мастераш Д. М. Солнышкин, Ф. И. Яровой, П. А. Янеса керте латтача лаьтта кlал скважинашта ремонт ераша, оператора Товсултанов Салмана, кхы дуккхачар.

Ше къамаьл даь чакхваьлча, М. А. Дорохова «Старогрознефть» НГДУ кулгалхошка дlаслар къахьегама йоккха котало яккхарах царна кьоххаь Ленински сийлен грамота. Митинге дакъа лоацаш бараша чlоагlа тlоарш а деттош тlаийцар из деза совгlат шоашта хьинадар.

Шоай къахьегама иштта лакха мах барах хьамсарча партена, правительствана дег тlара доагlача дlайхача дешашца баркал а оалаш къамаьл дир «Старогрознефть» НГДУ начальника К. И. Ивинске. Мехкдаьттеи газк йоахача управлене берригача мехкдаьттахой, инженерно-технически болхлой, гlулакхерча накъа цlерагlа ло тешам белар КПСС обкома. Грознески горкома, Старопромысловски райкома, «Грознефть» объединене кулгалхошта дlахо йодача хана кхы а дикагlа къахьега. Хlара шера мехкдаьтта тlадеттадолийташ къаьнгад тха мехкдаьттахоша, аьлар цо. Цудухьа тха вlаштlехьдаьннад таханарча денга 17 миллион тонн мехкдаьтта а доаккхаш пятилетка план толамца кхоачашъе. Ер шу чакхдалалехьа пхе шера планал совгlа оаха доаккхаргда 3,8 миллион тонн мехкдаьтта. Мехкдаьтта кlезиг ца далийтара тlехьа тlаllерта къовсам а лоаттабеш, оаха къахьегарах тха баьшна аьттув ба из.

Мехкдаьттахой рапорташ памятни знакаш дlаслар цо парте обкома, горкома, райкома, «Грознефть» объединене кулгалхошка.

Трибуне ва мехкдаьтта доахача фьълагlча цеха начальник В. А. Демин. Тахан денз дlа цхьайттлагlча пятилетка чотах мехкдаьтта луш хургда тхо. Даьхенна. Из да оаха ленински юбилейна детадаь совгlат, йоах цо. Хlара дийнахьа дезале гlулакхаш карагlдувла тай мехкдаьттахошта. Оаха йиллай Калиновкерча Хаян-Керте йола 40 километр дlоахад дола нефтегазопровод, болх беш йола скважинаш шоаза дукхагlа чуйийтай. Уж сиина дола масалш кхы дукха доаладе йиш и мехкдаьттахой дикача гlулакхех.

Ерригача управлене мехкдаьттахоша даьхача толамашта юкъе дочиха дакъа да мехкдаьтта доахача № 1 йолча тха цеха коллектива а, аьлар оператора И. Ш. Ибрагимова. Таханарча денга кхачалехьа кхо миллион 820 эзар тонн мехкдаьтта даьккхад оаха. Аз доаккхад ду пятилетка тlеххьара тоннаш мехкдаьтта доаккхача къахьегама сийлен вахте се дакъа лоацаш хиларах. Иштта шоаш доахача къахьегама толамех, мехкдаьтта кlезиг и ца долийташ, из дукхагlа хилийтара шоай чакхдоахача балхех дийцар скважинашта лаьтта кlал ремонт еча мастера Д. С. Солнышкина.

Ленина орден лелаеча «Грознефть» производственни объединене кулгалхой, партийни, профсоюзни организацеи цlерагlа къахьегама йоккха котало яккхарца Старогрознески мехкдаьттахой даькъала бийцар объединене генеральни директора Р. М. Хачатурова, КПСС Старопромысловски райкома хьалхарча секретара С. М. Магомадова.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

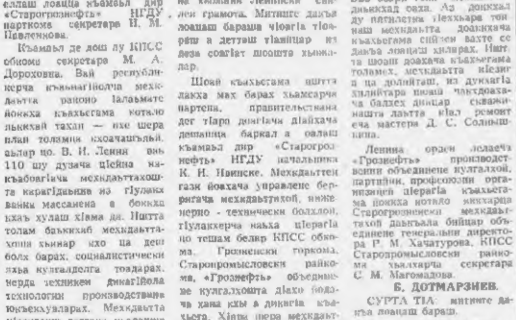

СУРТА ТlА: митинге дакъа лоацаш бараш.

И. ПЛИЕВА сурт.

Республика кхашка

СУНЖЕНСКИ РАЙОН

500 гектара тlа коартолаш дlае езаш ба укх бlаьсти «Путь к коммунизму» яхача колхоза механизатораш. Массехк агрегат йоалл кхай тlа уж дlаюаш. Сайрийна боад къовлабаллалца къахьег механизатораша. Хlанале 185 гектара тlа коартолаш дlайийнад цар. План 3,8 гектар долаш хlара дийнахьа 6,6—8,3 гектарага дlакхоачаш коартолаш дlаюв механизатораша Волнов Николая, Авдеев Василе, Актюбенко Ивана, Бородин Николая.

Тlехьа ца йоалийташ ерригa культураш шоай хаинахьа дlайийна яхара хьинар ца кхоdеш къахьег колхозхоша. 356 гектара тlа доакъаран 74 гектара тlа ялатан лаьрхlа дlайийнай хьалхара культураш, хlаьта ши эзар совгlа лаьтта мекхаш а даьха культиваци а нь кийчдаь lодиллад силосан ялатан лаьрхlа йола хьажкlаш дlае мара ца езаш. Цул совгlа, хьуникъам лакха болаш ялат кхедара эшараш а шоай хаинахьа чакхдоах укхаза. Минеральни удобренеш а тайса хьаьндаьд 240 гектара тlара гурахьа дlадийна ялат, доладаьд царна хий деттa а. 34,5 гектара тlарча ялата цкъарчоа кхоачам хилал хий техад. Из деттача хьинаре къахьег Попов Николая. Нормагlа 2,9 гектара тlа тоха дезача цо хlара дийнахьа хий тох 4,3 гектара тlарча ялата.

* * *

Зекьа ха ца йоаеш кхашкара балхаш ду XIX партсъезда цlерагlача колхоза механизатораша. Эффективность лакха йолаш юрта боахама техника лелаярах цар аьттув боал тlехьа ца йоалийташ культураш дlае. Массехк дийнахьа механизатораша 423 гектара тlа доакъара лаьрхlа дlайийнай горох, кеп, горчица, 370 гектара тlа ялат. 97 гектара тlа баьцахараш, 6 гектара тlо коартолаш.

Кийчдаьд 1710 гектар ялатан силосан лаьрхlа хьажкlаш дlаюргйола лаьтта. Дийнахьара нормаш 130—140 процент кхоачаш а еш хьинаре къахьег колхоза кхашка механизатораша Жежелев Ивана, Гниденко Виктора, дуккхача кхычар.

НАЗРАНОВСКИ РАЙОН

ДlАДАХАЧА ШЕРА ЛАКХА ХЬУВКЪАМ кхебе йиз дlакхачарах «Экажевский» совхоза къахьегамхой аьттув баьлар плана совгlа 1898 тонн коартолаш паччахьалкхенна дlаяла. Соахкартул кlезигагlа йоацаш укх хьалкхес уйла йолаш ба механизатораш укх шера.

Хlана сихбенна коартолаш дlаюаш боахк укхаза. Хlара дийнахьа ниитта агрегатега болх байт механизатораша. Овсарле лакха йолаш къахьегарах цар аьттув баьшаб 9 апрель хьатlаккхачалехьа 560 гектара тlа коартолаш дlайийна яха. Дlае езаш юхениса 40 гектар а шин-кхаь дийнахьа дlайийна баргболаш ба.

Эггара хьалха 100 гектар хулча шоай кхаьт тlа коартолаш дlайийна баьнаб Аушев Юсепа кулгалдеча звеноцара болхлой. Йистебала боахк Евлоев Хьажбикара, Хидриев Къурейша, Кациев lалихана, Евлоев Альмада, Шанхоев Яхьяс кулгалдеча звеношкара бараш а.

Совхка звеношта юкъе льржача социалистически яхье хьалхле яьккхаяр Евлоев Хьажбикара звеноцарча болхлоша. хlара гектара тlара 225 центнер коартолаш а яьха. На толам боаккхаш хьинар ца кходеш къахьийгача механизатора тlорваьннача Евлоев Хьажбикара паччахьалкхен совгlат деннад — Къахьегама Сийлен III степена орден. Укх шера хlара гектара тlара 180 центнер коартолаш йоахаргйолаш дехкар тlаийцад цун звенос. Шоай дош кхоачашдара деррига низаш оарцагlа а даьха къахьегаш ба болхлой. Доккхий декхараш тlаийцад вокх звеношкарча болхлоша а.

Эггара хьалха дlае езаш хинна кхы тайпа культураш дlайийна баьинаб совхоза механизатораш: доакъара лаьрхlа кени горохи — 200 гектара тlа, дукхача шерашка тlаювла баьцаш — 80 гектара тlа, ялата лаьрхlа кеп 130 гектара тlа. Уж дlаювча механизаторашта юкъе льржача яхье хьалхле яьккхай Точиев Мувсас.

* * *

ШОАЙ МА ХУЛЛА СИХАГlА бlаьстан культураш дlайийна яха гlерташ балхаш ду «Назрановский» совхоза механизатораша. Гурахьа аха ца кхуваш диса 1358 гектар лаьтта аьхад, хьайбашта моша доакъар хилийтара 399 гектара тlа дlабийнаб кени горохи, 3603 гектар лаьтта кийчдаьд мекхаш а даьха хьажкlаш дlае мара ца езаш. Цул совгlа, Наьсар-Кертерча отделене 72,5 гектара тlа коартолаш а дlайийнай.

Уж балхаш деча хьинар ца кходеш къахьийгад механизатораша Оздоев Бийсолта, Муцольгов lалабика, Мальцев Дмитре, Чебиев Салангире, Бичиев Ибраьхlама, Арчаков lалихана. Юкъера лаьрхlача 130—140 процент кхоачашъяьй цар шоай дийнахьара нормаш.

* * *

ЕРРИГА ШОАЙ ТЕХНИКА АРА А ЯЬККХА кхашка къахьегаш боахк «40 лет Октября» яхача совхоза механизатораш. Дика гlулакхаш карагlдувл царна. Мекхаш а даьха культураш дlае мара ца езаш кийчдаьд 3900 гектар лаьтта, аьхад кхы а 890 гектар, доакъара лаьрхlа 426 гектари ялата лаьрхlа 50 гектари культураш дlайийнай.

С. АУШЕВ.

МЕРЗА ОВЛАШ — ДУКХАГlА

«Труд» яхача совхозе хlара шера шекара свеклай лакха хьувкъам чуэц. Из мах бола культура дика лелае хоаш бола нах хьалхчийнаб уккхаза. Свеклаш дlаюаш дола лаьтташ хиш дехнаш деца а, хlара гектара тlара 280—300 центнер мерза овлаш чуийду цар.

Хlана механизатораш тlоадал дlакъовлаш, лаьтташ оахаш боахк. Боахаме механизированни звеньяш вlашагlъехкай, шоай торонашка а хьекха совхоза къахьегамхоша керда доккхий социалистически декхараш тlаийцад.

Районерча свеклаш лелаечарна юкъе белгалбаьнна дика къахьегаш ба звеньяшта керте латта Эльмурзаева Ина, Зубайраев Муса. Цар шоай звеньяшца цхьана чакхдьинача диъ шера пхе шера заданеш тlехкхоачашъяьй.

Укх деношка совхозо болхлой свеклаш дlаюаш боахк. Опыт йолча гектаргкашта дика хов ший хаинахьа доагlа lупал дича, лаьттанца тоьал тlоадал lоайича хьувкъам а лакха хургболга.

С. МАДАГОВ.

ТОРОНЕХ ПАЙДА ЭЦЕ...

Паччахьалкхенна планагlа дlа ца луш 200 тонн дулх тlадисар соахка Малгобекски района юрта боахама болхлошта. Къаьстта во болх бир «Алханчуртский» совхоза хьайбаш лeладераша. Цар паччахьалкхенна дlаденна дулх 56,8 тонн мара хиланзар шера план 250 йолаш, хlаьта «Малгобекский» совхозо дlа ца луш дисар 49 тонн.

Шоай доалахьа доахаш долча наха новкъостал даьдецаре кхоачашъе карагlдаргдацар района паччахьалкхенна шура дlалара шера план а. Иштта из гlулакх нийслургдацар «Ингушский» совхозо шера планагlа йоагlаш хиннача 167 тонн, «Малгобекский» — 73 тонн шура кlезигагlа дlаеннацаре. Цул совгlа, шура яккхара шера планах цхьаккха боахам лоаркlабанзар соахка.

Кхы дикагlа дац района хьайбаш леладерий хьокхамаш укх шера а.

Цул совгlа, геттара лоха я шурий товарность — юкъера лаьрхlача 60—62 процент. Кlезига я хlанз йовкха шура а. Масала, Горьке цlерагlча совхозе дийнахьен буси юкъера лаьрхlача 1,5 килограмм мара шура йоаккхалац хlара кхоабача lаттагара, хlаьта «Советский» — 2,9, «Кавказ» — 3,4 килограмм.

Хlана нийсденнад уж кхоачамбоацараш? Цун керттера бахьан — хьайбаш кхабара тоьал доакъарашца кхоачам ца бар. Масала, соахка доакъар кийчдара план юкъера лаьрхlача 60—70 процент мара кхоачашъянзар района боахамаша. lалашдаь из а хила ма дезза дика дацар.

Иштта во хьалаш доллаше а, гlожа доакъар ата а ца оаташ, минеральни хlамашца хьаьндеш хьайбашта дикагlа дуаргдолча тайпара кийч а ца деш ше долчча тайпара телар «Малгобекский», «Алханчуртский», «Кавказ» яхача, Горьке цlерагlча совхозашка.

«Цхьайолча моттигашка доакъар кийчделга ледара лел, ший хаинахьа чуэцац баьцаш, силоса дlайийна культураш, корнеплодаш, телхаю йол, сенаж, силос кийчъяра технологи, йоагlа йоакхо яц доакъар чулоаттаде эша отараш хьалде моттигаш вlаштlехьъяхара, из бахьан долаш lалашдеча доакъара дикал лоха хул. Дикка кlезигденнад эрий даьгlенаш овлангара тоаяра, лакхапродуктивни хий дехна цонаши даьгlенаши хьаяра ду балкаш», — аьннад «1980 шера гlожен мошен доакъараш кийчдарь, цар дикал лакхъяра кхы тlа а дедезарий хьакъехьа» болча КПСС ЦК, СССР Министрий Совета соцам тlа.

«Ингушский», Гl. Ахриева цlерагlча совхозаша плана совгlа 800 тонн ялат дехна хиннадецаре кхоачашъергьяцар районо паччахьалкхенга ялат доххара дlадахача шера план а.

Юрта боахама культураш лелаяра агротехника бокъонаш лерттlа кхоачаш ца яр бахьан долаш, lилмана карагlдувлача, дикача гlулакхех, опытах уйла тlайохийташ пайда ца эцандаь тlеххьарча шерашка ялат кхедара планаш кхоачашъяьц «Малгобекский», «Алханчуртский» совхозаша.

Йоагlа йоакхо яьц района цхьадолча боахамашка укх шера чуэцаргболча хьувкъама а. Масала, «Малгобенский» совхозе бlаьсти дlайоргйолча культураштa хьакъоастадаьча 1570 гектарах 600 эзба ца оахаш дисар.

Доккхен бехктокхамех ба укх шера Малгобенски района юрта боахама къахьегамхошта хьалхашка латта декхараш. Бакъда, уж кхоачашде торонаш я.

А. КАЛОЕВ,
Малгобенски района юрта боахама управлене начальника декхараш кхоачашдер.

ТАХАН — КОСМОНАВТИКА ДИ

«Союз-35» яхача космически кема экипаж — кема командир Л. И. Попова (аьрдехьара шр) бортинженер В. В. Рюмина Ю. А. Гагарина цlерагlча космонавтий кийчбеча Центре занятеш еш болча хана.

А. ПУШКАРЕВА сурт.
ТАСС фотохроника.

«СОЮЗ-35» НИКЪ БЕШ ДА

ТАСС ХОАМ

1980 шера 10 апреле московски ха 18 сахьат 16 минут даьлча «Союз-35» яха космически кема «Салют-6» — «Прогресс-8» яха орбитальни комплексах вlашагlкхийтад.

«Союз-35» яха кема станцех дlахеттад переходни отсека оагlорахьара. Стыковочни узела герметичностага хьежачул тlехьагlа космонавташ Попов Леонидий, Рюмин Валерийи чухьнахьара люкаш хьа а йийлла станце помещене чубаьлар. Лаьттанна гонахьарча орбите юха а болх беш я лехкаш йола «Салют-6» — «Союз» — «Прогресс» яха lилма-тохкама комплекс.

«Салют-6» яха lилман станци сигала лела ши шера ли ах шерали совгlа ха я. Цу юкъа толаме кхоачашъяьй космонавтика историе чухь эггара йlаьхагlа йола — 140-и 175-и денией бийсаниеи — экспедицеши дlачу-хьачу боалара йиъ экспедицин ярa программаш.

«Салют-6» яхача станце болх беш толаме чакхъяьлар экипажий вахар lалашдаран lилман тохкамаши эксперименташи крам хиланза даргдоаца доагор, оборудовани, аппаратура, дlаухийта материалаш орбита тlа хьалйихьача «Прогресс» яхача кемай новкъосталца лехкаш йолча комплекса принципиально керда система вlашттlехьйоаккхилга.

«Салют-6» яхача станцега йlаьххача хана болх байта йиш хилар цуна проектировани еча хана конструктивни технически решенеш тlаэцарах, хlаьта иштта полет еш космонавташа ремонтно-профилактически комплекс чакхъяккхарах.

«Салют-6» яха станци лелача юкъа советски дунен халкъашта юкъерчен экипажаца кхоачашъяьй тохкамий экспериментийи йоккха программа.

Лехкаш йолча орбитальни lилма-тохкама комплекса тlа космонавташа балхаш дергда «Прогресс-8» яхача кема тlара мухь lобоаккхаш а вlашагlтехача лехкача устаноккана кхы тlа а эша доагор чудотташ а.

Станце бортовой системашкен аппаратурагеи кхы а хьежачул тlехьагlа экипажа чакхъяха езаргья эшаш йола профилактически мероприятеш, станце дlахо болх беlга lалашдара цхьайола прибораши устройстваши хувцаргья.

Станце тlа деча балхий lилмаи программа дерхl лаьттан lалама ресурсаш йоаза, технологически, астрофизически, технически эксперименташ, медико-биологически тохкамаш де.

Экипаж йолвеннай оттаь программа кхоачашъе.

ПРОПАГАНДИСТИЙ КОНФЕРЕНЦИ

Самардиниахьа КПСС обкома политически дешара Цlагlа баьчча юбилейна хетаь «Ленинизми дунеи революционни процесси» яхача темах Ленински района пропагандистий семинар хилар. Из хьайиллар КПСС Ленински райкома хьалхарча секретара П. Н. Громова.

«Ленина гlулакх дахаш ноздувлаши да» яха доклад йир Л. Н. Толстой цlерагlча Нохч-Гlалгlай паччахьалкхен университета КПСС кафедра заведующе, профессора К. И. Ефанова. Цул тlехьагlа конференце къамаьлаш дир пропагандисташа а кхыча партийни болхлоша а.

МЕХКА ДИКАГlЪЯРЕХ ЦlА

«Горскнефть» НГДУ мехкдаьттахоша товарни продукци маьхала яккхара кхаь бетта план 101 процент кхоачашъяьй. Скважинех пайда эцара коэффициент 0,975 мара хила ца езача из 0,979 кхача дlакхачийтай.

Хьалхарча кварталe тlаийцача декхерех планал совгlа 700 тонн мехкдаьтта дакхха дезаш хиннача цар даьккхад 3080 тонн. Хlанзле тlехкхоачашдаьд В. И. Ленин ваь 110 шу дузача цlея сийна тlаийца декхараш а.

Ерригсоюзни социалистически яхье дlадахача шера йиълагlча квартале баьча балха итогаш йича тха управлене коллективана хьалхара моттиг а хьожаеш хьалхара ахчан преми елар. Хlаьта цу кварталагlа электроэнерги кхоара тlехьа вай республикерча промышленни предприятешта юкъе льржа хиннача яхье а шоллагlа моттиг яьккхар цо.

Социалистически яхье хьалха латташ хиларца белгалбаьнна ба мехкдаьтта доаха операторш Х. Басханов, И. Шуваев, А. Шевченко, С. Таштиев, электромонтераш И. Настенко, В. Чернобаев, А. Москаленко, кхы дуккха бараш а.

Е. ИВАКИНА,
«Горскнефть» НГДУ плановни отдела начальник.

В. И. Ленин ваь 110 шу дизарга

ХЬАМСАРЧА ЦIЕН СЕРДАЛ

«Ший вахаре Ленина цу тайпара никъ харжара дикка боккха лоархIам болаш хиннаб Ульяновгlар дезал. Ца хоза хинна хIама дац Илья Николаевичен Марин Александровнайи деррига ялх берах революционераш хилар. Цар дезало хьанйца хинна эрсий демократически культура дикагIйола традицеш. Цу цIагIа лелаш хиннай революцие уйла».

Л. И. БРЕЖНЕВ.

Ульяновгlар дезал Симбирске. 1879 шу. (Репродукци). ТАСС фотохроника.

УЛЬЯНОВСКА центре я БIаьшере яха майда. Лаьттан тIа майдаш дукха я, бакъда из — къаьстта ший тайпара я. Сийлахь-доккхача хи йистерча цо бIарг белабу ше йийлла хиларца. Гаьнна бIаргагу укхазара эрсий шаьра аренаш. Волгатахьара мух хьекх майдан тIа. МоллагIа хьаша мелла кIезига ха яккха Ильич ваьча Ульяновске венавале а, укхаза ца воагIаш дIаводац. Владимир Ильич Ленин ваьча дийнахьа денз бIаь шу дизара сийна тиллай цунах из цIи.

Майда центре, Ленински Мемориала чухьнахьарча кога, — маьлхагахьа хьокхача тIаьръюкъе санна, — дагIа зIамига цIа. Цу тIа яздаь да: «Укх цIагIа 1870 шера 10 (22) апреле ваьв Владимир Ильич Ульянов - Ленин». Укххаза — юхьиг, дIадолалу моттиг йолаш да цун гениальни вахар.

Апрель Ульяновскана къаьстта ший тайпара бутт ба. Ильич ваь ди — массане а юкъара цIей да. Iуррехьа майдангахьа, баьчча памятникагахьа йолалу города предприятией, школай, учреждений делегацеш. Наьха бе довхи зизаш. Уж цар памятника гонахье хьалъюзаш Iодахк...

Ильич ваьча дийнахьа массе а меттера нах боагIа поездашца а самолеташца а Ульяновске. ХIара денна ший эзар сағ совгIа нах тIаац ульяновцаша апреле. Баьчча ваьча городаца нах хьаьнт долаш хилар ихетаде хала дац. Уж цига духхьал сакъердамя ухаш бац, царна лов исторе кIоаргаленашка хьажа, юхьиг хьайоланна моттиг йовза.

Ульяновцаша берригача мехко а новкъостал деш Волга йисте хьалъяьй Поволжье ленински тIехьале Iомаяра а цуна пропаганда яра а центр хинна дIаэтта йола Ленински Мемориал.

Ленински Мемориальни комплекс хьайиллар 1970 шера апреле. Из хьолла ди хьатIакхоачача хана города тIатеIIа тIаьхкача моркаша, делхача догIо, чакхбала санна хьекхача мико из бIаьсти йоацаш санна хетадиннйтар. Бакъда, цIей дездеча дийнахьа вIалла дага а доацаш массане а дог хьовсташ, мух бовцаш, сийрда малх хьежаш хилар. Городо ше а — тишача цIенолгех, готтача улицех мукъальначул тIехьагIа нах цецбаьхар ший кердача, хIанзалца наха ца дайнача сибатаца. Из сийрдаьлча санна хеталора, паргIатагIа йолаш шеръелча санна хеталора. Иштта кеталора укхаза, кердача БIаьшере ихача майдан тIа. хIана аьлча къаьнача Симбирскана сов йоккха а кердача къонъеннача Ульяновскана ма эшшара а из йоландаь...

Сов тIехдаьккха хIема доваш, деррига а доагI-доагIача ниййсдаь хиларца белгала йолаш хоза я из майда. Зизаш а газонаш а боараме я укхаза, хоза я, Мемориала юхе сатийна ятIа сигала бесса сийна салиски корсамаш михо гIайгIане лестаю цхьан хана Ульяновгlар дезал баьхача цIеношта юхе агIача Iаждакха гаьнаш. ДIа ца а довхаш юхнметтаоттадаь дола уж цIенош — укхаза Стрелецкая оалаш хиннача улицагIа даьгIача дукха доккха доацача цIа гIа ваь хинна кIаьнк Ульянов Володя воаш хиннача гаьнарча Симбирскера боагIача дог тохадолийташ болча ховма тира хетаду. Дукха ха яьккхай из цIи дIадаьцнарг лоархIаш. Бакъда, юбилей хьатIакхача дукха ха йиса йоацача хана ульяновски историкаштн, из чIоагIа лохаш дукха ха яьккхачул тIехьагIа, гучадаьннад, Ильич ваь цIалг бIарча а долаш дагIаш хилар.

ХАДДАНЗА нах ух Ульяновске. Шера миллилон сагI Болхлойи ахархойи, хьехархойи эскаре гIулакх деш бараши, пенсионераши студенташи, туристаши, командировкигIа баьхкараши. Кхьметтел поезда тIара доагIа тIа ховча хана цхьа сахьат хиллал а мукъа ха йолаш вола саг а БIаьшерен майда тIа ца водаш дIаводац. Мехка массе а мийнгера тIадагIа цу майданна наькъаш.

Ульяновскерча БIаьшерен майдан тIа лаьттац къаьнара тIой, из хьаьнь бIаь шераш дац, кхьметтел итташ шераш а дац, массехк шу да — бакъда, дунен тIа мел йолча майдашта юкъе эггара сий долашагIа йола моттиг хьалшна боккъо йолаш я из. Цу хи йисте айденача лаьтта — ший вахарцеи гIулакхашцеи планета сибат хийца вола саг ваь моттиг я. Укхаза ваьв Ленин — цо дIинийсду деррига а.

Укхала массе хана хоза я, къаьстта сайрантахьа лестача хана. Къонача лестача корсамашта юкъе хьалхагIа хоалу баьдъерзаш латтилга. Кердача баьца хьаж йоагIа газонашнира. Сатийна латт Мемориал, сатийна да бассейнера хий, сатийна чубузаш латтача маьлхо Симбирски земски собране хиннача къаьнача цIеной шиллийи башнейи Iендаргlаш а да сатийна. Цу цIеношка — гой мишта исторе белгалонаш! — эггара хьалха дIанхайнадаьд Симбирске Советски Iаьдал. Исторе лелем, хана болам къаьстта дика хьахьокх вIаши уллув латтача къаьначон кердачон, къаьнача баьдеча кирпишкон вай ханарча сийрдача мрамори. Ланка я Ильича эггара хьалха садаьккха моттиг тIайола майда бакъда, боарамал тIехъьнналц. ПаргIата я из — бакъда, яьсса яц. Хоза я из — бакъда, сов тIехъяьккха яц.

Мемориала духхьала латтача флагштокашта кIал уал ерригача союзни республикай столицашкара БIаьшерен майда тIа дена лаьтта. Цу дезача советски лаьттан тIа михо тернаю цIе байракхаш.

Ленински Мемориале къаьнарча Симбирска диорама я. 1649 шера эрсий паччахьалкхен тIема чIоагIале йолаш ший биографи дIайолаь йола город вайна хьалдашка отт дIаяка бIаьшере чакхйоаллаш ший хиннача сибатаца. Дукха доккха доаца шоза вIаштIардаь цIенош, палисадникаш, дукха килазашн собораши. Иштта йолаш бIаргагуш хиннай город гимназиста Ульянов Владимира.

Дукха хIамаш хувцаденнал дIаяхача бIаь шу совгIа йолча хана. Кхьметтел цу заман материальни тешаш а — цIенош, гIирсаш, памяткинаш, улицаш, майдаш тахан шоай тайпара я. Долаш да реставраци я яь тоадаь Ульянов Владимир деша ваьгIа гимнази чухинна цIенош, цига хIана деша багIа зIамагIча классашкара школьникаш. ДагIаш да ше даьгIача Ульяновгlар книжкаш кхихьа цIи хоза йола карамзински публични библиотека чухинна дворянски собране цIенош а. ХIана цу чу областной книжни Дворец я.

Городе лорадеш дена леладу Ульяновгlашна дувладенна мел дар. Уж чубзьха цIенош Уж чуйха азакеш. Царна бIаргагуш хинна памяткинаш. Уж лийчна улицаш. Ульяновскера Ленински Мемориальни комплекс — из бIарича дуно да. Укхаза деррига а сакъердаме, деррига а лоархIам болаш, деррига а деза да.

Ленина улица, хьалха Московски оалаш хиннар, города централни майдангара дIайоля а еле Волгагара лохехьа Iочуйода Сенига яха дола хий долчахьа. Укхаза хIана агIа къаьна гаьнаш, юха цIенош, готта коинаш. Цо хьахьокх дIаяха бIаьшере чакхйоалача ханара вахар.

Цу улицагIа дагIа № 58 йола цIа — Ульяновгlар шоай цIа. Симбирске болча хана дезал эггара тIехххьара чубаьха цIа.

Цига баьхна хиннаб Ульяновгlар 1878 шера августе.

Цул хьалхагIа итт шу гаргга йолча хана частни квартирашка баьхаб уж. Цу юкъа шкеза моттиг хувца йийзай. Казенни квартира халкъа училищай директора йоагIаш хиннац. Дукха ха хиннай шоашта цIенош эца безам болаш уж йола — бакъда, торо хиннац. Дезал хьалкхувш боагIаш хиннай, цунца цхьана ахча а дукхагIа ийшал — Илья Николаевича алапи мара хьатIадоагIаш хIама хиннадац. ХIаьта из хвала мара тоъаш хиннадац. ХIаман кхом беш, боахама доал дика деш Мария Александровна хилар бахьан долаш цхьа торо еш хиннай цар.

Дуккхача шерашка сомаш Iодехнаш Iоадаьд цIенош эца ахча, цIенош а лехад.

МОСКОВСКИ улица цу хана дикагIа тоаьрех лоархIаш хиннай. ТIо теха хиннай, дахчан тротуараш йолаш, фатагена фанараш йоагош хиннай. УлицагIа цхьаккха гаьгIаяц — цIераш ювлар кхераш городской управо гаьнаш дIайогIийташ хиннац. Цiенош дерригаш а хIана дац аьна дахчах даь хиннад.

Ульяновгlар нийцы цIенош а хиннад дахчан. Бай тIабаьнна доккха кона. Арахьарча карта юхе гIолла дIаетIа гаьнаш хиннай, гIулдамий кIотерташ яьгIай. Коа хьалъяь хиннай дахча тулоаттаду моттиг, отар, кхий, тIехьа тхоенаш а долаш, шиъ лармe, отарен кийиен тIехьашна — йол лоаттаю моттиг.

Ахкаех яь кхо цIа долаш флигель а хиннай кона. Цунна юхе яьгIай топпар хьаьха зIамига ихнанара кухни. Гаьна йоацаш хиннай гIув, юхе йоккха дахчан ини а латташ.

Кона хьатIа а отташ йоккха сомий беш хиннай. Беш къона хиннай, хIаьтта мара лата болабенна хиннабоц Iажаш. Беша яьгIай крыжовника боалий, сомарий, сирена. IажагIча кIарцхвла гаьнош. Юкъе гIолла миххаш а ягIаш аллел хиннай, цига хиннай зилаш дагIа моттиг а. Цигара гаьна йоацаш хиннай аьшк тIатеха йола карта юхе дIатеIа ягIаш дахчан беседка. Беша гонахьа карта юхе тIолла готта наькъаш хиннад. БархI дезалхо хиннав цар цу хана. Шоай цIенош дIачубахалехьа готта баьхаб Ульяновгlар. Кердача цIенашна шо-шоай цIалгаш хиннад боккхагIбарий, кагегIбарий — берий дар. Къаьстта чIа кхаьча хиннад пианина а. Беррига дезал вIашагIкхета моттиг а хиннай кердача цIеношка хьаьнна цIа, столови.

Дан ненки эггара чIоагIагIа гIадбахи хиннаб бай тIабаьнна шера кови йоккха беши хиларах. Берашта довзе, ада моттиг хиннай, боккхагIбараштa кона култ тоха сомий беш, хьесий беш хиннай. Мария Александровна ше а хиннай беша болх бара чIоагIа тIера йолаш, баьццара доттагIий боацаш сагота хеташ.

КЕРДАЧА цIеношка дукха хана дена ше сатийсача тайпара ше бокъонца йола цIен-нана хеташ хиннай Мария Александровна. ЦIенош дIадийкъад цо мара — хьаьша цIенен столовени юхеводар, берашта — лакхерча этажа тIара: нинйайна — Варвара Григорьевнана — бешагахьа корош а долаш сатийна паргIата дар, шийн хержад цо эггара паргIатагIа доацар — Илья Николаевича кабинета уллувра дар.

Дезала цIен че тоалуш йоагIаш хиннай ТIехьтIехьагIа чIоагIагIа яхаш хинна библиотека лелас а моттиг хиннай. Иштта маьсе болаш пхийтта шу дийнахул тIехьагIа сатийна паргIата вахар хоаденнад Мария Александровнана. Ил Илья Николаевичал а чIоагIагIа цуна хоалуш хиннад.

Иштта дIадоладеннад Московски улицагIарча цIагIара цар вахар. Укхаза Ульяновгlар баьхаб нийс шера гаргга. Цу тхов кIал дIадахал цар эггара гIозагIа а сийрдагIа а дола шераш. Профессиональни а гIулакха тIарча а лакхалехашка кхьачи дезала да. Цу хана шйхай гимназешка тIехдика дешарах шоай эггара хьалхара дошо медалаш Александреи Аннеи. Цу цIенои пенашта хезад берий делар, сайрнина чай а молаш деш хинна безаме къамаьлаш, чIоагIа хоза а хеташ Марии Александровнас лоакхаш хиннача роялo оазап шйй коллективна-хьехорхошца хальъа дешаш тькъехьа Илья Николаевича деш хинна цIенхашттара къамаьлаш. Цу цIагIара цийна а бахка Петербурге деша бахийта хиннаб Ульяновгlар Александри Аннак. Укхаза каникулаш йолча хана юха цIанхаб уж. Ираз долаш а паргIата а хиннад цу цIеношка баьхарий вахар. Бакъда, гIайгIаш а ихай цу цIагIа-цкъаза.

Укхаза болх беш ваггIаше а цIаьхха кхелхав Илья Николаевич. Цул тIехьагIа шу а далалехьа гаьнарча Петербургера хоам кхаьчаб паччахьана дов дарах Александр лаьцан аьнна. ХIаьта массехк кIира даьлча кхы а йоккхагIа гIайгIа кхаьчай дезалга: Александр вийнав.

Укхаза даьккха нийс шу Ульяновгlар Симбирскерча вахаре эггара лоархIамегIа хIана дац аьнна хиннад. Цу цIеношка а бахаш гимназеш чакхъяьккхай Александрен Аннаси, юкъерча школа лакхерча классашка деша ваьгIав Владимир, хьалкхуаш доагIаш хиннад зIамагIа долa бераш — Ольга, Дмитрий, Мария.

Сага дог массе хана а тохалу дIаяхача ханарча сийлахь-доккхача, бIаьшерснашка даьхача хIамах дIахьонхаваеча. Ульяновгlар цIагIа из къаьстта дикa хоалуш да. Сага безам хул доккхача вахара чулоацам бовза, кхетаба. Дийнахьа бIаьш нах чуэц Ульяновгlар цIагIа, хIаьта цига хиннaчул тIехьагIа хIаране сакхетам лакхлу, кердача тайпара дуне кхетаду, цун кхетама доазонаш шерлу.

ХIинц а Ульяновгlар цIагIа дIачувалалехьа, коаланIарта сеца а сецо дIахьежача гуш да духна доккха доаца хоза кон, цул дехьагIа — сомий беш. Хоа хьона дукхача хана дена укхаза саг ца вахилга. Бакъда, кIаьта а хеталу фусамa дай хIана укх сахьате цхьан гIулакха бахача санна. ХIана-хIана чубоагIаш цар дувза когаш, цар гIараш, белош хьахозартдолаш санна хеталу.

ЦIеношка чулоал вай. ДIа-юха хьиж, йист ца хулаш сайце латт. Уйла ю. Воай дегаца кхетамца хоалу вайна цхьан хана укх цIеношка хинна тамашийна а сийрда а вахар.

УЛЬЯНОВГIАР вахар кхычарчул бебашха хIама доацаш хиннa долаш санна хеталу. ХIара Iуйрийна цу цIагIара ара а вуллаш ший гIулакхе дIанхар дезала да. ЦIагIа коа-карта кулг тохаш хиннай нана. Ужаш гимназе ихаб бераш. ЦIей деадеча хана лоакхаш хиннаб рояль. ЧIоагIа гIараш еш, делаш нийча а дагIаш тIа а ловзаш хиннад бераш. Цхьайолча хана делхача бер оза а хиннай хозаш. Бехке дар човхадеш — наьна гIар а.

ХIаьта а ахьа ший тайпара наьха теркам. безам тIаозаш хиннаб Симбирски губернерча халкъа училищай директора Илья Николаевич Ульянова дезал. ХIанзарча меттала аьлча цхьа шии тайпара микроклимат хиннай цар цIагIа: дезал вIаши тIера, массе хана хIама хьаде довш, хьдда цхьа хIамa каралаьца болаш, дешара тIаккхуш хиннаб.

Рузъа дукха долаш тIехбаьнна боацаш, боараме бахаш хиннаб Ульяновгlар. Берий цIеношка латта аьшка маьнгеш, цар чура лостам а спартански хьисап ба. ХIаьта дезала да а, халкъа училищай директор, бокъонца вола статски советник — вешта аьлча цу ханара граждански инарал — кабинет аьнна йоккха цIи йоакхаш хиннача дIамигача цIалгах кховчем беш хиннав. Сайрийна чай мала берригa дезал гуллуш хиннача столовера пхьегIаш а хрустала яраштa вIалла гарга а хиннадац. Мебель а юхайохкачара нийль тайп-тайпара хIамаш хиннай. ХIаьта хIаман кхом беш йолча наlас берашта еш хинна ночамаш бер доккха кхача Iохецаргейолаш чуехкаш еш хиннай.

Дезала из ший тайпара оамал — сугара боацаш, вакаре хилинав даргдоаца хIама мара леладара тIера боацаш хилар, тIехдаьккха баракъа тIа ца дувхаш, маьха еза йола сов хIамаш ца лелаеш хилар къаьстта чIоагIа хоалуш хиннад. ЦIей деадеча, наь денош белгалдеча хана дIа-юха совгIаташ телаш хиннад дезалхоша. Цу тайпара совгIаташ дукхагIа мах баккхарга деза лоархIаш хиннадац Ульяновгlар цIагIа долаш да ше хьа а даь наина совгIата Александра дена маьхк тедаш кIалдехкa улги тайи маьхен чуледаду дахчан кIошилги, именинаш йолча дийнахьа Аннас даьна еша стихотворени чуйоалла сигала бесса сийна каьхата ботт.

Иштта хIаман кхом бе Iомабеш, кхетам луш хьалкхебаьб Ульяновгlар шоай дезал. 1882 шера Москве хьайийлла хиннай ерригроссийски выставка, цига шийна Аннан Александри дига лаьрхIад Илья Николаевича. Цу хаиналца Казанеи Кокушкинеи мара хиланза долча берашта боккха сакъердам хилча мегаш хиннаб цига бахарах. Уж цига ца болхаш бисаб. Анна цхьаккха дича а яха ца тугаш юхайьннай, цо аьннад даьгеи наьнагеи: «Тхо шаккхе а хьатIадоагIача шера Петербурге деша даха дезаш да, цига дукха ае де дезаргда, хIана Москве а даха, ахча доаде дезац».

Петербурге деша дагIача доккхагIдолча берашта бетта дикъ-дикъ тума ахча кхахьийта вовавенна да. ТIаккха Александра даьга аьннад шийна кхо тума тоъаргда аьнна. ХIаьта а Илья Николаевича воIа ше лаьрхIача тайпара ахча кхахьийтад. ЧIоагIа цецваьннав из аьхкий каникулех цIавенача тIехьагIа Сашас бархI бетта ше кходаь бархI тума ахча йист ца а хулаш шийга дIаделча. Кходаь а хиннадац из дIадахийта моттиг йоацаш элаш хIама доацаш — ахча ца тоъаш конкаца я ца водаш гIаш столице тIолла чакхвоалаш хиннав из. Из вIалла а хиннадац эгоизм цун хилар. Из хиннад шийна вIаллa ца дусе а наха дукхагIа кхоачалда яха уйла хилар. ЧIоагIа эль-эздел долаш хилар. ЦIаьрматал, сутарал вIалла доалаш хиннадац Ульяновгlар цхьаннха бер.

Ульяновгlар цIагIа чуваьлча хеталу: цу чу баьхараш дикагIа торо йолаш, хьал долаш бакха йиш йоацаш хиннаб-хьогI аьнна. Бакъда, цу тайпара торо вIаштIехьъяьнна-м йиш хиннай. Цул чулоацам Ульяновгlар сел башха торо йоацаш долча вахарах кхоачамбеш хиларах латташ бац. Укхаза эггара нерттера дар да дунен тIа вахача хана рузкъа, гIулакх, хьал долаш барий сий деш хилар халахеташ, царех хьагаш, из шийта ца хилар новкъа хеташ хиннавац царех цхьаккха дезалхо. Цар цIагIа хинна хIама да доккхагIдолча бера баракъа цунна зIамигдолча зIамагIчоа тIадувхаш а. Бакъда, рояль цхьаккха хIама а ца кходеш дика бар нийца хиннаб, хIана аьлча хьаькъал доля наьна из дика лоакхаш хиннай, хIаьта шийн бераш искусства езаш хилар лоаш а хиннай из.

«Во бер вац са», — доккхал а деш аьннад Илья Николаевича. Из аьннад цо халкъа ираз бахьан долаш майра а бокъонца ше дер фуд хоаш а ерригача Россена а дIахоззийташ доккха гIулакх Ульянов Александра карагIаьла дукха хьалха доацаш. Из аьннад Илья Николаевича ший цхьан воIо къечча наьха духьа адамиле кераз истори дIадоладергдий шийна ца ховча хана. Ший берий кхелаш йовза кхийнадац цун, бикъда, дог тийша хиннав вахаре нийса никъ цар лохаргхиларах.

БЕРАШ сихха хьалкхийнад ДоккхагIча берий оамалаш тайп-тайпара хиннай. Александр — къамаьл дара тIера воацаш, тIийрала хIама хьадеш, ший деса чIоагIа доал деш, шийна дукха деча гIулакха чулоацам сов хьалха кхетабаь хинна. Анна — романтични, хIама дика лувш, атта сихлуш, поэзии музыкеи дукха езаш хиннай, ше стихаш язъе гIерташ а хиннай. Владимир — шийх бIубенна, нахах доалла белаше дари Iовдала дари чIоагIа нийса теркалдеш, зIамига вале а хIамах дика сакхеташ, хIамал хьисап долаш хиннав, дукха книжкаш дийша хиннав. Оля — тешаме а кхоаччари а доттагIа хиннай Владимира, воккхагIвеча вешийна мутIахьа хиннай, цо мел дер де гIерташ, ловзара тIера, коачи йийиг хиннай, хIаьта а дика дешаш хиннай, уж берригаш а санна. ЗIемагIбараш — Митяи Маняшаи деша баха ха хьатIаотташ латташ мара хиннебац.

Нагахьа санна нравствени кхетим балара школа хьакъехьа, сағ ваь дIаоттаеча школа хьакъехьа аьлча, вIалла шеко а йоацаш ала йиш я цу тайпара школа Ульяновгlарни хиннар цар дезал, цIен че, дезала кхуврч ба аьнна. Из хиннай кила йоагIача тайпара школа.

Цу цIагIа айдаь дувцаш хиннад халкъа кхела хьакъехьара къамаьлаш. Цига еш хиннай Некрасовеи Тютчевеи стихаш. Хьа а хозаш дешаш хиннад Добролюбова, Чернышевски, Писарева, Белински книжкаш.

Ульяновгlар цIагIа бIарг тIаотт пенах хьалуллача географически карташ, тархе тIа, шкафашка, истолаш тIа латтача книжкашта. Дуккхача книжкашта.

Ульяновгlар цIагIа къаьстта ший тайпара дезаш а сий деш а хиннад книжка. Дешa безам болаш хиннаб берригаш а. СалоIаш йола цар ха — из хиннай книжка дешаш яьккха ха. Керда мел дола книжка эца гIерташ хиннаб Ульяновгlар. Цу хана сел дарегIа а хиннадац книжкаш. ХIаьта а эггара лоархIамегIа, пайданагIа йола литературни произведенеш цар ийеш хиннай. Шераш дIадахарца вIашагIкхийттай цIагIара йоккха библиотека.

Дукха хIамаш дагадохийт Ульяновгlар библиотеко. Бокъонца мах болаш дар а боацаш дар а, даим дахаргдар а, хана дар а, Iа хоржа никъ а хьо хоржаш дола наькъаш а... Ульяновгlар цIагIа книжка цIаяхка а хиннадац алхха сакъердама дешаш, цо кхетама дуне довзийташ хиннад, керда уйлаш дагайохийташ, дагадоаллар хьоадеш, хIама хьадe тIахьехаш хиннад.

Илья Николаевич гIадводаш хиннав берашта деша хозал хоалуш, харцахьа дар терзалдеш, керда уйла лувш хилча. Цунна дика ховаш хиннад: книжкаца доттагIал хилар — сага вахаре лоархIамегIа ярех оагIув йолга, сага оамал, мировоззрени, цун вахара никъ цо хьахьокхилга. Цудухьа нийнна дезаргдоли, цун там бовзаргбола оамалаш Iомаьй цо ший берашта.

Бераша гимнази чакх а яьккха уж шоашта бахаш хиларах кхоачамбеш хиннадац Ульяновгlар дай нанеи. Шоаш луш бола кхетам йоккха образовании йолаш, тайп-тайпара дешар дийша болаш, шерра вахар а гIулакхаш а довзаш уж хьалкхувергболаш луш хиннаб цар.

ЦКЪА САЙРИЙНА, къайле гучаялар кхераш санна кхайка дай нанеи хьаьша цIагIа чудийхад Аннас. Берригаш а гулбенначул тIехьагIа хьачуваьннача Александра исто ла тIа Iойиллай беттерташ тIа доккхача алапашца «Субботник» аьнна тIаяздаь йола йоккха папка. Иштта цIи йолаш хиннад кулгаца из а деш бераши арахеца лаьрхIа журнал. Из гIулакх дагадохийтар Александр хиннав.

Журнал «бокъонца дар санна» арахецаш хиннад, ерригa разделаши рубрикаши а йолаш. Дувцараш, стихаш, критически статьяш, карикатураш хиннай папка чу. Керттерча редактора декхар кхоачашдеш Александр хиннав, критически отдел лелаеш Анна хиннай.

Шовтта ди — журнал арадоала ди — массане а сатуйсаш а из хоавхеташ а хиннад. Уронаш кIирандийнахьа ергйолаш тIехьаяха йиш хиннай. ЦIенхаштта журнал дувцаш деси напаси деча къамаьло, карикатурай хьакъехьа беча бегаша — цу дерригеa а вIаши гаргаувзаш, бераштеи даьнеи нанеи юкъера безам совбоаккхаш хиннаб.

Сендухьа дукхадеза вайна воай цIа? ХIана лоаттаду вай дага цунци дувзаденна мел дар? Сендухьа оал вай цунна баркал?

ЗIамига долча хана вай лорадеш цо йовхал тийхинадаь. Вай дегашка цо безама сердал сегандаь. Дикачохи нийсачохи бола тешам вай дегашка цо чIоагIбьндаь. Цхьоал вайна тIа ца кхоачийта доттагIал деза доландаь. МассагIа да уж! Къьтта хоаш да цаI: хьай цIено хьона дукхагIа йовхали сердали аларга хьежижа хьа вахара никъ сийрдабовхаргба хьамсарча керех йовгIача сердало.

МОСКОВСКАЯ оалаш хиннача улицагIа дагIача Ульяновгlар цIенах 1923 шера музей яй. Симбирскера цар дезал дIебахачул тIехьагIа дукха дай хувцабеннаб цу цIен. Халеи чоалханеи болх бе бийсаб музея болхлой Ульяновгlар чубахача хана хинна цIен сибат юхаметтаоттаде гIерташ.

Ульяновгlар дезал Симбирске 1879 шу. ех мехка эггара хьалхара В. И. Ленина музей хиннай. Из вIашагIйоллача хана дийна хиннаб Анна Ильинична, Мария Ильинична, Дмитрий Ильич. Цар мах баь варгаоацаш чIоагIа новкъостал даьд реставраторашттеи историкаштеи. Сомий беш, кон, кона хьалдаь гIирсаш дола цIа юхаметтаоттадаьд. Ульяновгlар цига бахача хана хиннача тайпара. Дмитрий Ильича ший кулгаца оттаяь хиннай цIеноши ковнеи план. Анна Ильиничнас — цIен чура сурт юхаметтаоттадаьд. Исторически бокъонца нийса хилар — из да музея керттера дар.

Город Ульяновска лораю из. ХIана аьлча укхаза эггара дикагIа хоалуш, эггара къаьгагIа хьахьокхаш да Ульяновгlар дезала вахар.

Ульяновскера В. И. Ленина ЦIа-музей — из духхьал экспонаташ цига гулъяр хинна Iац. Из — даим вай дегашка латтаргдола, вай мугIарашка хургдола мах баь варгвоаца хилкъа гаиз санна хIама да. Цун корегIа йоагIа сердал вай деташка латт, цун йовхало тIахьехаш гIа боахаш даим хьалхашкахьа долх вай.

Ер оагIув лаьрхIа «Сердало» газета кийчъяьй «Известия» яхача газета Ульяновски областе гIоадла волча корреспондента Ж. МИНДУБАЕВА.

Ульяновск — сийлахь-доккха баьчча ваь моттиг.

СУРТА ТIА: В. И. Ленина Мемориал 1875—1885 шерашка Ульяновгlар дезал бахача цIеношка квартира-музей юхха оттаь «М. А. Ульянова чIынкаца Володяца» яхи скульптура. (Н. Н. Бондаренко керте волча авторски коллективна болх).

В. САВОСТЬЯНОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ТАХАН – КОСМОНАВТИКА ДИ

Планета эгара хьалхара космонавт — Советски Союза Турпал Юрий Алексеевич Гагарин.
Н. АКИМОВА репродукци. (Сурт дьаккхад 1963 шера). ТАСС фотохроника.

УКХАЗА БАХ КОСМОНАВТАШ

...Из дика а шера йоагІача моллагІча зена: бІаьсти деррига Іалам кхоллуш латташ, аьхка тоаделча, Іай лайво кІайьлча зена. МоллагІа яр санна город яц Звездни. Цунца цхьана тара а я из Советски Союза дуккхача кхыча зІамигача а йоккхийча а городашта. Іурра вІаштІехьа а баьнц бехха ух нах, бераш школа уд, культура ЦІагІа саьраьа дийла а музыка зул лекхаш... Почта, ателье, тикаш, библиотека, кафе. Деррига а массанехьа санна да. Амма сал деррига а дац.

— Мишта хьахила йолаелар Звездни! — хетт оаха, СССР летчик-космонавтага, инарал-майорага Алексей Архипович Леоновга.

— Ткъа шу соагІа хьалха советски космонавтий эггара хьалхарча отрядо дІаэздаьзинна тхо укхаза хьаккхьачача зана, тхона укхаза, Москвана шовзткъа километр мера гаьна йоацача моттиге, бІаргадейнар дар йоккхо хьу, ушал легга, цхьаккха хІама гІедоаца моттиг. Кхы хІама децар... Цхьабаьнда, костта хьалъэттар укхаза докхае доаца шозза вІаштІардак цхьа цІа, цу чу яр дешара кабинеташ а, поликлиника а, нах чубаза помещени а.

Алексей Архиповичаца цхьана Звездне арадоал тха. Космонавтий шерре аллей. Хоза урагІдахача дийхив хенашта юкъе дагІа пакза сийрда цІенош — укхаза бах космонавташи цар дезали.

— Укх цІеноех, — дІахо дувц Леонова, — хІанз «гагаринский» сел. Тхоца цхьана хьалхара гІой дийхкар цо цар пардаш йохнаш, хьайийллар школаш, гаьнаш егІар. Цун инициативегІа кхайир космонавтий Музей. ХІаьта кІанз, 20 шу соагІа даьннача хана, мехка йоккхагІа йолча Іилма-тоххема центрех цаІ а хинна дІаэттай Звездни.

Звездни шийтайпара хилар гуш да цун деталешка хьежача. ХІара цига вахa саг шоай город кхы а хозагІен беламегІен а гІерташ ва. Тхо чудоал спортивни комплексе уллуврча йоккхача парке. Укхаза краснодерскичерна юкхе дагІа космонавташта болгарера дайта розаш. Города юкхерча хьунагІа пхьагалаши тайп-тайпара кІаьдаш тІадола сьэрчи да. Уж дика кхоаб береша а боккхийбараша я.

ЧІоагІа сий деш я Звездне спорт. Футболаца, баскетболеца, теннисаца, наькаца безам болаш ва, меггахьа саг мара юкъера ца воалаш, хІордаор. Амма Звездни — из эггара хьалха нах, хьинаре космос тохкараш: летчикаш, Іилмахой, инженераш, конструкторараш, лораш... Уж ба кІанз укх сахьата кІезигача наька мера йоаца професси враш. Звездни — из космоса кнІІ.

Нах чубахача эзанешта кІеззига дІахо латт дешара-лабораторни корпусаш. Леоновеца цхьана тхо церек цхьаннена чудоал. ІалаьмаІа йоккхаче зале тхона хьалхашка латт шоай натуральни бустамагІа яь «Союзи» «Салюти» яхача кемай макеташ. Хьайийлла латтана тренажера люкак чухьежача экрана тІа гуш а геттара чекхелаш долча лаьттан тІехе, бІаргтІа ца отташ чоже хувцалу фордий, моржий, лоамий сурташ. Ишта да лаьтта космосера Іочухьежача.

— Юрий Гагарине цІерагІера кийчон центр, — дувц инарал-майора Леонова, — тІеххьерча шерашка йовзаргйоацаш хувцаеннай. Тахан из Іалашъаь а техника дерригача кердадерашца. Укхаза кийчлуш хилар Чехословакера, Польшера, Болгарера, ГДР-ера са доттагІийн коллегаши. Ши шу хьалха Звездне кхаьчар ишта Венгре, Румыне, Монголе, Кубе космос тохкараш. Шоана гучча тайпара, Звездерча космонавтий дезелах дунен халкъашта юкъера дезал хиннаб. Космос бух гоацаш я, хІаьта цига кхача безам болаш мел волчоа цига моттиг я хургья!

Амма саг космосе мелла кха вала а, космически арейга кхачера советски космонавташа мелла стартеш йойя а, уж дилла а ух керда эадомаш изовчашъа космически тохкамхой кердача толамашка, городий, майдей, кемай цІерашка вай мехка меттел кхычахьа а вехаш волча Гагарин Юра цІи дег чу а йолаш. Дунен эггара хьалхарча космонавта цІи Лелаю, масела, Чехословакерча Фридек-Мистек яхача города № 7 йолча нийс шера дешача школо, Будапештерчe «Генци» яхача предприяте болхлой бригадо. Гагарина цІерагІа улицаш я Франце, Югославе, Алжире, Инде...

...Тхо Ю. А. Гагарина болх баьча кабинете да. Укхаза деррига а из дийна волча зана хиннача бесса дитад. Цо йовзош даьча истола тІа латт листаш кІантІайоаха календарь 1968 шера 27 марта ди хьадийллача тайпара, СССР Лакхехьарча Совета депутата Ю. А. Гагарина почта. Шкафа чу улл шинель, фуражке, шарф — тІеххьара сигале водаш цо тІера хьаьаха хІамош я уж...

АргІанера старт еш космонавташ цу кабинета чу ахар традици а хинна дІаэттад укхаза. Укхаза дІанийбу Звездне кьона гражданаш пионерелле.

— Космосе бода някъ, — йоак шийкхьамел чакхдоелаш А. А. Леонова, — хІерене ший ба, амма массане а укхазара дІаболабу из — укх йоккха йоацача Звездни яхача подмосковни городера.

Лидия МОДНОВА, Ольга СЕЛИВАНОВА. (АПН).

ДИКАГІБАРАШ БЕЛГАЛБАЬХАР

Республика городашкеи юрташкеи болх беш я кховзткъа соагІа киноустановка.

Облсовпрофа президиумо итогаш яьй Владимир Ильич Ленин ваь 110 шу дизара хе таььча яхье киносета боляло ша баьча балха. Кхойтта коллективо кхоачашъяьй пятилетка заданеш. Царна юкъе да химикий культура ЦІа Наурски районерча «Верхне-Наурский». «Комсомольский». Калинина цІерагІча. Ленински района «Родина» яхача совхозий, Надтеречни районерча Знаменка яхача юрта клубаш.

Царна дІаеннай облсовпрофа сийлен грамоташ.

«ИттлагІча пятилетка ударник» яха знакаш яларца белгалбаьхаб Грозненски районерча «Пригородный» совхоза клуба киномеханик ЛІов. Галаеви «Чеченингушвино» объединене дІа-юха лелача механизировании колонна клуба киномеханик нов. Акаеви.

Т. ХАШАГУЛЬГОВ.

ДЕГІААХАРА НАЬКЪАШ

Цхьайолча фермий, бригадай цІеча уголокашка гойтара агитаци сов дукха йолаш пенеш къоарадий хул. Цхьабакъда, теркам тІабаьхийта царга хьежача цайда вца йиш йолаш дукха хІама халац. Ишта яц цІе уголок тха шурий ферме. Цун заведующе Латыров Іаддала Ахьмада тха колхоза клуба болхлоашца вІаштІехьъаьнкхача цига хьайбаш леладерашта дукхагІа эшар, цар къахьегама овсарле, балха говзал лакхъе ковнъостал дергдар, паргІатта салаІа йиш хулийтаргьяр мара дац. Масала, цІеча уголоне хьалтеха доалл ферма доярказа, бежа Іуша, кхыча болхлоша хІара дийнахьа бетта мел дика къадьег гойташ дола хьокхамий улг, цар социалистически декхараш, «Молния», В. И. Ленин ваьча дена толамца наькъабаха тІайца социалистически декхараш кхоачашдара низ кхо ца беш къахьега нах тІахьехаш дола лозунгаш. Лоаца аьлча, фермана укх шера хьалхашка латтача декхарех, уж кхоачашдеш ерригача коллективо а хІара сага а мишта къахьег. ДикагІбараш малаш ба, хІаьта овсаре болх бара фу ду хара кхоачам ба цІеча уголоке йолча гойтара агитацега хьежача.

Цхьан оагІорахьа цІеча басарца «Церца нийсле», шоллагІчахьа — сийнача басарца «Уж тІехьабус» аьнна йоазув а долаш улг да укхаза хьалтеха. Яхьа хІара дийнахьа еча итогех цу тІа дІалаьъю хьалхалеттарийн тІехьабусарийн тайпан цІераш. Яхье котало йоахараштa юкъе дукхагІа хул доярказ Барханоева Аьсет, Рыбалко Мария, Мальцева Надежда, Хуцалаева Жира, Клешнева Татьяна, бежа Іуй С. Баднев, Х. Дударов. Цу шип бежи Іуно Іунал деча доахангара йовких доярказа массарел дукхагІа шура.

«Молния» кІира цкъа арахец ферме. Из вІаштІехьйоаккхаш, хІара деп баьча балха итог еш доккха дакъа ховц А. Литырова соагІа зоотехника А. Дежинас, учетчика Л. Шевляковас, колхоза клуба заведующе В. Мироновас. КІира цкъа кино хьокх цо ферма болхлоашта, из чакхдаьлча «Молния» язъе Іохов.

Хьайбаш латтача хІара корпусе нахе беча балха тІахьожам лоаттабеш колхоза кулгалхоех, специалистех цхьаццa саг ва. Корпусашта юкъе лаьржича яхьа итог яьчул тІехьагІа дикагІболчи е тІехьабусача хьайбаш леладерий сайна цар а цІераш йоах.

Шийтайпара вІаштІехьъяьккхай ферма хьайбаш леладерашта юкъера яхь а цун итог елта я. Масала, доярка Рыбалко Мария. Цо лелабеш 20 етт ба. ХІара етт ди даьлча лаьрххІа йола комисси а хьожаш детт уж. Цу ханна лаьккхачунга хьежика тІадоагІача етт дийнахьа шура лакхара план оттаю Марияна. Ишта тохкам а бий планаш уттаю кхыча доярказта а.

«Етт дийнахьа болх бича яхьа итог из. Планал соагІа лаьккхача шурий хІара килограммах ши сом лу доярказта. Царех дикагІболчар хІара етт дийнахьа юкъера лаьрхІача 30—60 сом ахча доахках, алапех доагІар доацаш.

Доярказ планал соагІа лаьккха шура медал хьахьокхаш хІара дийнахьа ведомость оттаду. Ферма заведующе, зоотехника, учетчика кулгаш а яздий бухгалтере дІачулу из.

Планал соагІа лаьккхача шурах алапех доагІар доацаш ахча лу бежа Іушта а.

Цо дерригача гІулакхаша, цкъо а йоацаш дика совбаьккхаб хьайбаш леладерий балхацара безам, аьнна къахьегама овсарле. Цунга хьежа да хьокхамаш а. Дийнахьа юкъера лаьрхІача 5,4 килограмм шура йоаккх хІанз цу ферме хІара кхоибача Іаттагера. Из я январь бетта йоаккхаш хинначул — 2,5, февраль — 1,1 килограмми, хІаьта доаха укх хана хинначул — 600 граммa дукхагІа. Цул соагІа паччахьалкхена дІа мел лур цхьоалагІа сортах а я.

Тоъал доакъар доацаш халла Іангера доахаш латт ферма къахьегамхоий хьайбаш. Укх шера из кхы нийслургдоацаш доакар Іалашдера лаьрххІа план оттадьй боахаме.

Ферма юххе соахка гурахьа 56 гектара тІа рапсаца цхьана рожь дІадийра колхозхоша. Дика дегІайоагІаш я уж культураш хІанз. Апрель бутт чакхбоалаш мошача доакъара хьанха йиш хургья. ХІара гектара тІара 80 центнер чул вІаштІехьдаргда аьнна хет тхона.

Доахан ахканарча лагере дІадутаргдолча 182 гектара тІа горохаца цхьана кен дІабийра оаха укх деношка. Май бутт тІакхоачаш хьанха йиш йолаш дегІайоагІаргьяй уж баьцаш, хІара гектара тІара 80—85 центнер ярг хиларга доаг доахаш да тхо.

Горохаца цхьана кен дІабийкача кхай тІара чудакхьаргдоль доакар 5—10 июнь тІакхоттапца доахан кхаба тоъаргдолаш хургда. ХІаьта уж культураш чуйийца мукъадаьннча кхай тІа доакъара хьажкІаш дІаюврга. Цу ханна хьайбаш кхабара пайда эца долатургде тхо хІанз доакъара лаьрхІа дІадолавнча хьажкІех. 145 гектара тІа дІаюргйола уж июнь бутт чакхбаллалца хьайбаш кхаба тоъаргья. ХІаьта июль бутт болалуш бІаь гектара тІа судански буц дІайийнача кхашка доажадергда доахан. Тиккха хьатІаоттаргья горохи кени чуийцачул тІехьагІа дІайийна хьажкІаш, и. дІ. Цу гІулакхо торо хулийтаргья чусоаде доза ха хьатІакхоачалца хьайбашта моша доакъар лоттаде.

Нагахьа санна доакъара дІайийнача лакхе йийцача культурай лаьрххІача тайпара хьувкъам чуба хаоттама хьалаиз новкъарло аь моттиг нийслой. 1145 гектара тІа соахка, 140 гектара тІа укх шеро хий дехкача кхашка дІанийнача люцерна цхьан лаьнъах пайда эцаргба. Люцерна кхашкара Іалашъергья вол а сенаж а, хІаьта силос йоллара план кхоачашъяра дІайийна кхоачамболаш хьажкІаш хургья. Цу тайпара болхаш вІаштІехьдахарах хьатІадоагІача Іай хьайбашта дикъар къе хургдац аьнна хет сона.

В. БРЦИЕВ. Сунженски района Кирова цІерагІча колхоза партийни организаце секретарь.

А. Шерипова цІерагІча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода КИП-а цехе болх беш я прибористка, коммунистически къахьегама ударник Уварова Ольга. Профессионально-технически училища чакх а яьнна ворхІ шу хьалха укхаза балха еца из. ХІанз ОТК болхлой тІахьожам боацаш къахьегаш я Ольга.

СУРТА ТІА: прибористка О. УВАРОВА.

С. ХУГАЕВА сурт.

Доазол дехьара

Социалистически мехкашкара хоамаш

БЭРЭГАНСКИ АРЕНЕРА БОЛАТ

Бэрэгански арено — Румыне хинт дІадуьча керттерча моттигех цхьанне — хІанз болат я тергда. Советски Союзо технически новкъостал а деш, Калараше хьалъеш йолча металлургически комбината хьалхара аргІа дукха ха йоацаш болх бе йолаеннай. 1985 шера укхаза лоладергда кхо миллион тонн болат. ХІаьта ерригача Румыне — ишта оттадьа из паччахьалкхен плано — хІара шера арахеца болат тІайоагІа пятилетка чакхйоалача хана 20 миллион тоннага дІакхоачаргда.

В. САМОШКИН, АПН соб. корр.

Бухарест.

* * *

ПЛАСТМАССАХ ДУКХАГІА ИЗДЕЛЕШ

ХІара сага лаьрхІача 20 килограммага кхоачаш, 180 эзар тонн дукхагІа хургья вокх пятилетка (1981—1985 шш.) Венгре арахеца пластмассой изделеш. Промышленноста из отрасль кхиа дегІайоалае вІаштІехьдаьннад Советски Союзаца дІахха цхьана гІулакхаш леладар баьхьан долаш. ХІанз республикера дукха предприятеш шерьеш а, модернизаци еш а я, полипропилени полихлорвинили арахецача керда технологи юкъехувл.

(АПН).

* * *

«ТАКРАФ» ЯХА МАРКА А ЙОЛАШ

«Такраф» — ГДР машинаш еча объединенех эгара йоккхагІчарех цаІ. Тайша кІор баккхара республико дунен тІа хьалхара моттиг лоац — шера 250 миллион тонн. Карьерашка болх бе машинаш лоаттаю «Такрафо».

Из марка тІайола техника ишта го йиш я Польше, Чехословаке, Венгре, Болгаре, Румыне, Югославе, Итале, Австре. Советски Союзе объединене гІоница 14 объектана оборудовани яьй. Цхьайола машинаш «Такрафо» арахец социалистически мехкашкарча партнерашна цхьана.

(АПН).

* * *

«ВИСЛА» ЯХА ПРОГРАММА

Карпаташкара долаенна Балтике кхаччалла ерригача Польшах чакх а даьле дола Висла. Цун транспортни потенциалах дикагІа пайда эцар дукхъа лаьрхІад 3,5 эзар тоннага кхаччалца мовхьаш кхахьа йиш йола кемаш лелаpгдолаш 940 километр долча хьарсамах дунен халкъашта юкъерча классах йола шерра фарватер е.

Уж а кхыдола а балхаш белгалдьхад «Висла» яхача комплексни программа тІа. Масала, алхха Бельски яхача воеводстве Бескид яхача районе 48 километр дІоахал дола хин някъ хьаберґба. Лоамара доагІа хиш дІанийсдергдолаш балхаш дергда, хиш лелаеча системашта реконструкци а модернизаци а соргья. 2000-гІа шу хьатІакхачалехьа укхаза хьалъе лерхІ пхиъ йоккха водохранилища.

(АПН).

* * *

ІАЛАМ ЛОРАДЕ

Гонахьара Іалам лорадара дика пайда хургболаш гІулакхаш де лерхІ Кубе. Дукха ха йоацаш республикерча ерригача провинценка лаьрххІа комиссеш вІашагІехкаъ. Цар цІенхаштта тІахьожам лоаттаберга промышленни отходаш хишкеи фордашкеи чу ца кхоссийтара.

Хьунаш дІа мишта йогІ хьожилга а комиссей балха чудоагІа.

(АПН).

ВАШИНГТОН. 30 эзар соагІа мехка ерригача миІнгашкара баьхача американцаша дакъа лаьцар вьетнамски тІом хиннача хана денз американски столице хинначарех эггара йоккхагІа йолча тІема духьаларча демонстраце.

СУРТА ТІА: демонстрантий колонна.

Ю. ЛЕВЧЕНКО телесурт. ТАСС фотохроника.

Политически обозревателa заметкаш

СССР—США, ГЕРЗ ДІАДАККХАР: ЛЕНИНА ЯЬХАРАШЦА НИЙС А ДЕШ

СССР-ан США-иен юкъера гІулакхаш, герз дІадаккхара проблемаш В. И. Ленина дІайолаьча советски арахьарча политикаца нийсйича.

США президентага Дж. Картергеи КПСС ЦК Генеральни секретарага, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателага Л. И. Брежневгеи заявлени яьча ялх бІаь саг соагІа болча американски Іилмахоша, цІаьхха а дагадохийтар вай ханарча декхарашта юкъера керттера декхар: ядерни тІом хилийта йиш йоацаш хилар. Американски Іилмани медицинан дейтелаша цІаьхха гучадаьннхар, нагахьа санна зана дергдоаца гІулакхаш ца дойя, адамлена тІоэттача кхерама масштабаш Іалаьмата йоккхий хилар. ХІаьта герза арсеналаш сецца дІахара ца дича даргдоацарех цаІ да советско-американски гІулакхаш лер тІа дахар.

Американски Іилмахошта жоп луш, Л. И. Брежнева хьеи ца беш тешам белар царна, вай мохк герз хьадела сих ца далийта, дерригача механашца, цу даькъе йІаьагІкхийттача Штаташца, леладо доаггІаш дола гІулакхаш леладе гІертарашца хиларах. Советски паччахьалкхенна керте латтачо белгалдьнхар, атомни энергех дукхьашка тІема гІулакха пайда ийцача хана дена. Советски Союз вахаддаш из а дукха хІама хІалакден дуккха нах боабен низ болча герза деронга кхы тайпаш а дехкара тІехьа латташ хилар.

Хувцалуш долча дунен тІа машаре а цхьана гІулакхаш леладе а Іомале яхаш Америкага беш бола из советски тІахьехам бекаш бола 62 шу да.

ХІанз, Владимир Ильич Ленин ваь 110 шу дуза дагаргагІертача хана, геттара бакъахьа хургда Советски Іаьдал эттa хьалхара шерашца хІанз вай даха хан вІаши нийсйича: СССР-ан капитализм керттерча мехкан юкъерча диалогага а гІулакхашнага а дихлача хьалхарча планe латташ йола проблемаш цаІаш хиларегІа. Цу хана, 60 шу хьалха дунен тІа эттара хьалхара социалистически паччахьалкхе хьаьъъо белгалъяьхараш а уж приоритеташ яр: машаре дахар, шинна а оагІонна пайдана долаш цхьана гІулакхаш леладар, герз дІадаккхара наькъаш цхьана лехар.

Сакхуьаш йолча Владимир Ильича гена цу хане а дайнад дукхадараш. Цу даькъе тІехьале адамлена дика на хила мегарал соагІа, лорадеш ца хула, дунна боккха кхерам тІатоссаргболаш хьатІаноагІача ханашка Іилмани-технически прогрессе хургдола доккхий хувцамаш а.

Шинна а оагІонна пайдана хургдолаш цхьана гІулакхаш леладелга дегІадоаладара, 59 шу хьалха цхьанне а тассалехьа Советски Іаьдалца контакташ оттаьчен Ленина доттагІал тоссачен американски бизнесмена Арманд Хаммера дийцар укх тайпарча теркам тІаозача дийцарах. Ше шоллагІа Москве воагІаш цо денад Ленина соагІата Чарлз Дарвина тома тІа моцагІа веинача сага керта тусте хьежаш дагІа зІамигга бронза маймал. Саг хьогаргйоацаш хургья йоккха йоацача вай планета тІа дахача адамий кхоане, нагахьа санна уж машаре а бартагІа а беха ца Іомалойя, аьнад Ленина, из сувенир дІаэлаш. Надежда Константиновна Крупскайс, шийна дагадоагІараш дувцаш аьхад, Іилмен техникен дегІаахара диалектически оагІув дерхІар Ленина иштта, тІема хІама хІалакдара низа дукхаззе сов а баькха, цу толамашо тІом хила йиш йоацача хьалашка дига тарлуш хилар.

Цу хана дунен тІа эггара хьалхарча республики мукъагІа дукхьал цхьа средства яр тІом шийна гаьна баккхара — Гаьнарча Малхбоале латаш хинна американски интервенташ а юкъе боли шийх латаш бола моастатІий хоадам баллаш а тІагІертта а юхатохар.

Цу ханара эггара хьалхара декхар хинна революце котаюнаш лорара йоакхо яро шийн тамагІа дут дІахорча шерашта а итташ шерашта а тІа. ХІаьта мел наькъадаргдар уж деррига низаши средстваши хІама хьадара гІулакхашка дІадахийтара.

Нийсса 60 шу хьалха, шийн кремлевски кабинете «Дейли экспресс» яхача газета корреспондент тІаьнийцача, Россена шоаш лоаттаю экономически блокада капиталисташа дІаьккхача мишта кеттаргдар Советски Іаьдала аьнна даьча хаттара укх тайпара жоп делар В. И. Ленина: «Оаха цунах дІахьалхашкахьа баьккха бонкха гІа лоархІ. Хьеллалу тхона Антанта капиталистически правительстваша тхоаех хьоарчабаьча тІемагара машаре гІишлош хьалъярга довлара йола торонаш. ХІаьта из тхона керттердар а да». «Американцарча машара кІиллеех» дола дош хьоахадаь. Ленина белгалдьнхар: «Американски капиталисташка тхо дитийта. Оаха уж бутаргба. Тхо-м транспорта а производствана а пайдана хургйолча машинех, оргудех, кхыдарех царна кхьметтел дошув дала а кийча да. ХІаьта дошув тийнна ца Іеш, бийдал тела а».

Советски правительства слар тІаккха капиталистически мехкашца машаре цхьана дахаре шинна а оагІонна пайдана хургдолаш цхьана экономически гІулакхаш леладарен отношени оттаяра шерра программа. 1922 шера Генуэзски конференце советски делегаце оттайир Ленина кулгал а деш кийчъяь герз дІадаккхарах йола предложени. Амма, цул тІехьагІа хиннача событеша хьахьекхача бесса, капиталистически дуне кийча хиннадацар герз дІадаккха. Низа политика лелар, дунен политика дешаш тІема наькъаца къестаде гІертар хьаьнъало дІадехарел кот латтар.

Советски паччахьалкхе хьахиннача хьалхарча шерашна дІахайтар Ленина цу ханарча американски кулгалхошна, «цунна уж раьза бале а беце а Советски Росси сийлахь-йоккха держава хилар» тха правительство шоашта эшача тайпара ца хилар бахьан долаш тхоца гІулакхаш ца леладе лаьрхІа йолча вильсоновски политико Америкаца «цхьаккха а пайда берг ца хилар».

Из нийса дар 60 шу хьалха, «Из геттара нийса да хІанз, — белгалдоахар Л. И. Брежнева Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 60 шу дизарца дувзаденна ше яьча доклада тІа. — Валаро ше дІадех советско-американски гІулакхий керттера дар машара йоахо е саьш хиларо хьалхапоалв нІаьххача хана лаьрхІа уилаш хилар. Из нийъ ба оаха лаьцар! из да оаха хьадехар а».

Из вайна новкъа дале а, советски тІахьехама уйла а яь жоп оттаделга сов тІехьадаьнхар американски оагІоно. Из процесс даим телхлеш а «эрешшара гІулакхаш юхь йоацаш леладе» оттадергара (Трумэн, Картер) ца боалаш герз хьаделга сихдара довзув оттадара хьанъсхьера соглашени яна яргйоацаш хилар къоебалдарга кхоачаш еттеча голаша. Цхьан герзагара шоллагІчунта удаш хьувзаро, мухашен геттара кІезигача хІамах дерхІача хІанз укх сахьатерча хьашташех, тІанийца дунен халкъашта юкъера леххараш, кулгаш ядаь договораши соглашенеши дага ма деххинехьа дохаде нийча хилaро.

«Правда» корреспондента хаттараштa жоп луш Л. И. Брежнева аьлар: «ТІема кхерам кІезигбара, машар чІоагІбара, сихдаь хьадеш латтача герза довзув оттадара дунен халкъашта юкъе деш мел дола хІама соцадара — вешти аьлча, дерригача адамлен хьашташ дувзаденна дола дІама соцадара бешха уйла а ца еш Афганистанерча событеех пайда эца гІортар мара кхы хІама лерхІа йиш йолаш дац вай американски администраце леладеча гІулакхех».

Цудукхьа да хІанза арабаьнна адамле цІаккха а цунна тІа ца эттача тайпарча боккхача кхерамах лорадрах бола американски Іилмахой тІахьехам Советски Союзе бокъоница кхетабеш а хьаллоацаш а хилар. Вай мохк кийча ба диалог яра а цхьана гІулакхаш леладара а, хІаьта шо деррига гІулакхаш массаза а ца хувцаши лерргІен леладеш а дунен халкъашта юкъе тІанийцача гІулакхашта тешамо а хиларга хьежжа цун бокъо я кхыбараш а ишта хургба аьнна хета.

Спартак БЕГЛОВ. (АПН).

БРИГАДАЙ — 35 ШУ

ІІоай лоІаме къахьегаш йола кагирхой бригадаш укх шера ткъаь пхийттазлагІ Югославе араяргья. Цу шерашка сийрда баьццара форма тІаювхача кагийча нахех мехкарашех бІаьш халкъа боахама объекташ хьалъяьй. Машар эттача хьалхарча, 1946 шера цар Брчко-Банович яха аьшканикъ биллар. Цул тІехьагІа «Вошали цхьоагІои» яха автомобильни някъ, Дунай йистошка гІишлош, мохк агарах йохаяь Черногори юхаметтаоттаеш балхаш даьд.

БІаьш эзараш чакхбаьннаб кагирхошта къахьегама а политически а кхетам луча цу школах. Йоккхий планаш я бригадай укх аьхкий а. Царех дукхахчеша болх бергба Шибеника яха города гаьна йоацаш «ВорхІлагІа континент» яха дунен халкъашта юкъера городок хьалъеча. Укхаза хьалъергья массехк лагерь а клуб а, столове корпусаш, хьахургья спортивни майдилгаш, пассажирски порта реконструкци ергья.

(АПН).

КХОАНА–МЕХКА ФЕГАРЧА КХЕРАМА ДУХЬАЛАРЧА ОБОРОНА БӀУН ДИ

Художника А. Рудковича плакат. «Плакат» яха издательство. ТАСС фотохроника.

...маш дахкад. Полигоне тӀема ракеташ урагӀа а ухийташ хиначча тактически учениска дакъа лоацаш хиначча зенитни ракетни бӀун дукха а дукхагӀа долча доакъошев подразделенешси «дикен» «тӀехдикев» кхоачашйир уж. Ракеташ еттарагӀа лакха оценкаш уттайир ПВО истребительни авиаце дукхагӀа долча доакъошта. Радиотехнически бӀун тӀемахоша ла-кхйир шоай радиолокационни разведка декхараш кхоачашдара а ПВО зенитни ракетни бӀуно истребительни авиацен тӀема действеш Ӏалашъяра а тароваш. Дукхача доакъоштен подразделенештен отлични яха лакха оценка елар.

Мехка фегарча кхерама духьаларча оборона бӀу фегара доазош лорадеш латт вошал долча социалистически мехкий ПВО тӀемахоща оагӀох оагӀув а тека. Цар цхьана леладеча гӀулакхий керттерча достамех цаӀ ба тӀема кийчо яра цхьана чакхйоаха мероприятеш опыт дӀа-юха илари. Ӏомабарен кхетам баларен хьалха латта методаш оттаяри практикана юкъеяхьари. Юкъ-юкъе цхьана чакхйоахача учений леладеме лакхъю командирийн штабийн, ракетчикий, летчикий, локаторщикий говзал. Ученеша хьахьоих фегарча кхерама духьаларча оборона ерригачо зеньяшна шоай действеш тешаме вӀашш цхьана таръеш хилар, социализма мехкий фегарча доазошта цхьакхха а тӀа ца кховдийта цун торо хилар.

ТӀеххьарча хана дунен халкъашта юкъера хьал хоалуш хувцаденнад. Цунна бехке да империалистически низаш, эгтаре хьалха кхохкам лаьгӀбаларах цоай агрессивни уйлашта, милитаристски психоз хьалхьеяра, кхыпа мехкий гӀулакхашта юкъегӀертаро дукхалара новкъарло лерхӀ хьадда доле США гӀозараш.

США-и НАТО-и милитаристски гӀозараш боацаш бола «советски оагӀонгахьара тӀема кхерам» дукхьал а туйсаш, гера хьадаре сихбенна керда то боаккхаш да. Цар сихду лаьттара деттар метӀел фегара, космосера деттаргдола а стратегически гера хьадел га. США оборона министра заместитела Перре дукха ха йовццаш заявлени йир конгрессе, ВӀашагӀкхийттача Штаташа «шийн герзашцарча низашта тӀа-тӀа дукхагӀа пайда эц космически системех» аьнна. ХӀана укх сахьоте дувлар да космически герал системаш оттаелги сиходр. Уж уйлаш яраша пагалаьшар духхьал хьадуш «Бизнес уик» яхача американски журнало. Цо лувичох, космоса тӀахьожам оттабе мегачун йиш хургья ниций соотношени шийна пайдана долча тайпара хоадамбоалаш хувпо, хӀьто из зенена доал дара торо бе йоллар: пийсса а да. Американски военщина цу тайпарча планий кхерам массанена а гуш бе. Цхьабакъда, шедлар гегемонизман агрессен наькъа тӀаберзалийча моттте хьакъхьалегӀчо хӀамашта моттиг хилаш.

Американски администраце хьалхьеду США-и НАТО-и агрессивни гӀозараш тӀатӀа чӀоагӀагӀа бийнаш эсадош да хӀанз СССР-ий кхычча социалистически мехкашта. Амма Советски Союзаш цун хелахьн кхералуртдац. Хоржамаш хилале хьалхха ше къамнел деш новкъеста Л. И. Брежнева аьлар, «мел эшар долаш да вай моллагӀа тӀема провокацеш юхатохара Советски держава машаре кхоане Ӏалашъеь я, из Ӏалашъяьй гешшаме».

Алексей СМИРНОВ,
артиллере шарал-полковник, мехка ПВО бӀух керттерча командующе заместитель.
(АПН).

ФЕГАРА ДОАЗОШ ЛОРАДЕШ

13 апреле вай хилийбелгалдоаккх мехка фегарча кхерама духьаларча оборона бӀун Ди. Цар хьахилари дегӀаяхари ходоргдоацаш дувзадаьна ди Советски паччахьалкхен, цун Геранацарча Ӏилми историеца. Октябрьски революци когълиточул тӀехьагӀа дукха ха ялалехьа парте ЦК тӀема - революционни комитета решенегӀа хьийр Петроградерча Путиловски заводе хьалхара «самолеташта духьалара болата бронедивизион». Цигара дӀадоладелар фегарча кхерама духьаларча оборона бӀун дегӀаяхар. Шерагара шерага эргаювлаш тоаенний ПВО, лакхалу цун тӀема торонаш. 30-гӀа шераш доладенича хона хьайир Цӏеча Эскара ПВО управлени. ТӀема округашка болх бе йолаелар йоагӀаш йола службаш, вӀашагӀъеххар ПВО дивизеш, лоархӀаме объекташ лорайра совъдикхар зенитни артиллери, юкъейоалайир ПВО керда технически средстваш.

1939 шера больбеннача шоллагӀча дунен тӀемен СССР бола тӀема кхерам тӀатӀа еибоалаш лаьттачен хьалашка царте ЦК-еси Советски правительства бир «СССР фегарча кхерама духьалара оборона чӀоагӀъярах» бола совам. Мехка гӀаригори дийхар ПВО зонашта, районашта, пункташта. ХӀара доне яр городаши объекташи лорайра декхар кхоачашдеш хиннa соединенеши доакъоши. Из бахьан долаш дикагӀа вӀаштӀехьаъьна, кхоачам болаш чӀоагӀа, эффективни хилар мехка ПВО. Немецко-фашистски агрессена духьаларча тӀемо хьахьеххар иа ишта хилар.

ПВО бӀун тӀема гӀулакхий керттера итог латт цар гитлеровски авиаце вай фегарча кхерама духьалара оборона эшае, ерригача экономикана зонкха зе де, советски нах моральни уйлаех бохабе низ ца кхачийтарах. ХӀаьта из тӀема хиниа ца Ӏеш, Ӏадьмате бонкха политически а лоархӀам болаш дар.

Дунен шоллагӀа тӀом чакхбаьнначул тӀехьагӀа «шийлача тӀема» аккомпанементагӀа СССР-а я кхыча социалистически мехкашта а духьаларча тӀема гуччахьа кийчо е доладелар империалистически мехкаш. Кхетадеш да, Советски правительство яьинзар, шийӀ массазара машари разрядкен бахьанерча къовсама политика дӀахо а хьош, мехки оборонни тороеш и фегарча кхерама духьалара оборона а юкъейоагӀача эскарен флотен тӀема низ лакхбара йоахо ца йича. Эггара чӀоагӀагӀа дегӀадьяхача капиталистически мехкий фегарча тӀема торонаш тоерхал а еш, дайла дарт мел доншр даьд ПВО керда средстваш хьалра, организационни формаш эргаьха тоаяра, хӀанарча ханарча тӀема техникацен герзацен Ӏалашъяра.

Мехка ПВО бӀун тӀема кийчо хӀанз укх сахьате зенитни ракетни бӀун истребительни авиаци я. Цар торо хургъл полета дикхалеш сухьлеш ерригачо дикпозоне радиоэлектронни помкъарлений хьалашка моастагӀчун самолеташ хӀалакъе. Цар тӀема деятельность тешшаме Ӏалашъю шоай лоӀаме фегара моастагӀа зера эша эггара хӀанарча ханара средстваш а йолаш болча радиотехнически бӀуво. Из дегӀаахара хӀанзарча этапе вай бӀун къаьстта йола бирхало я тӀема кулгалдера процессашта шерра автоматизаци ль хилар.

Мехка ПВО бӀуна соединенешкен доакъошкен тӀема гӀулакх деш ба Коммунистически партеном советски халкъаи тешаме бола сов дика нах. Цар сийленца кхоачашду шоашта тӀалатта тӀемахой декхар, даим тӀема кийча а болаш, фийла дӀахьу тӀема дежурство.

ТӀема кийчо лакхъяра, тӀема гӀулакхаш шаьрдар, аргадьикха тоадара, тӀема дисциплина чӀоагӀъяра декхараш толамца къестадара новкъостал ду бӀуна доакъошка шерра яьржача социалистически лехьо. Цунна бокъонца тешал ду чакхдьйначв дешара шера итогаша. Мехка ПВО бӀун личнин составо доакхий тола...

Патриоташ- интернационалисташ хьалхебе

Кхетам луча деррига а лоархӀаме да

Дешархошта патриотически а интернациональни а кхетам луча программини материала ийсса чӀоагӀа лоархӀам болаш ба классе а школе а боацаш бу болх. Дешархошта иштта кхетам луча къаьстта чӀоагӀа мах болаш да Л. И. Брежнева яздаь «ЗӀамига лаьтта», «Юхадийналар», «Целина» яха книжкаш. Тха школе цу книжнаех лаьца дукхаза а конференцеш хиннай.

Дукха ха я оаха КъулбасеДа-ХӀоний АССР Майски юкъерча школерча дешархоща доттагӀал леладу. ЧӀоагӀа мах бу оаха тхоаш доалахоцарча доттагӀала. Керда дешара шу дӀадолалуш Л. И. Брежнева трилогех лаьца доттагӀаща цхьана конференци хилар тха.

Майски школе чакхъяьхача спортивни яхьашка дукхаза а дакъа лоацаш хиннад тхо. 1979 шера май бетта, тха доттагӀала итт шу даьнна юбилей езъеча хана, оаха дакъа лаьцар майски школе хиннача йоакхача фестивале. Дувцилга йоацаш доттагӀий шоайла тӀера хилар гучадаьлар цу дийнахьа. Цхьа бола седкъа саина хьавӀашка йилла пионерски костер а сега чакхдаьлар дицлургдоаца цӀей.

Тха КИДа (интернациональни доттагӀлен клуба) кастта пхи шу доал. Къона я из, бакъда, хӀанзалехьа цо дах а дукха да. Клубо беча балхага хьожаш я английски мотт хьехаш йола Л. С. Сагова. Беррига болх оттаьча пленагӀа чакхбоах клубо.

Укх тайпара дешаш дуйцаш каст-касти хьайийла заседанеш хул клуба: «Фуд тахан дунен тӀа, фуд тахан мехка», «Кубински революце 21 шу», «Чехословаке къамаш цӀей», «Парижски Коммуна Ди», «Лаоса Ди», иштта кхыйола темаш йолаш.

Вежарашха долча социалистически мехкашкара вахвар дувцаш хоза альбомаш кийчдаьд дешархоша.

Клуба бувзам ба вай мехкарча автономни а союзни а республикашца, доазал дехьарча социалистически мехкашца: Венгреца, Польшаца, ГДР-аца. КИДа членаша письмош дӀа-са ухийт, хов доазол дехьа бераш миштa дах. Школе беседаш хул укх темаех: «Доазол тӀехьара хьа доттагӀий», «СЭВа гӀулакхаш», «Дунен тӀарча мехкий байракхаши тербаши»...

КИДовцаша хьинарс денъ лаьцар «Къоначча турпала-антифашиста кӀира» чакхдоаккхача.

«Дерригача дунен тӀа машар, доттагӀал леладара тӀехьа» яха девиз йолча тха клубе болх беш я исторически, пресс-центр, «ДоттагӀал» яха секцеш.

Патриотически интернациональни кхетам луча белгтала моттиг дӀалоац революционни, тӀема, къахьегама сийлен моттигашка гӀолла еча походашех аксиурсешек. Тха городе я цу тайпара йола дика музей. Каст-каста хул тхо цигача. Музея болхлоша новкъостал а деш тӀема сийлен уголок хьаьй оаха. 1979 шера торжественни хьалаш я долаш, музей помещене чу дешархой пионерала хьайцар паха.

Сийлахь-боккхача Дай-мехка тӀемя ветеранаш каст-каста тхо долча школе хьоашалгӀа баьхке хул. Иштта, 23 феврале тхо долча баьхкабар районе баха тӀема ветеранаш.

1979 шера май бетта МагӀалбике тӀом лаьттача моттигашка даха хилар тхо. № 4 йолча школа-интернатерча В. И. Ленина музее дахар. Тхо чӀоагӀа бехаме тӀанийцача школа коллективаца а дешархоща а адресаш дӀа-са хийцар оаха, дагалаттар дийцар. Укхаза ухилга традиционни гӀулакх да тха. Укх шера май бетти юха а тӀоргдатхо уж сийлен моттигаш йолча. Хьалха укхаза ца хиннача дешархошта чӀоагӀа езалургья уж. Сийлахь-боккхача Дай-мехка тӀем тӀа даьша котало миштa хала яьккхай ховргда царна.

Патриотически а интернациональни а кхетам луча тайп-тайпана формаши методаши леладю оаха. Цар аьттув боаккх из болх кхы а дикагӀа тоабе.

КПСС XXV съезда решенеш, КПСС ЦК «Идеологически, политико-кхетама болх дӀахо тоабарах» болча совамо дӀадехар вахаре кхоачаш а деш, тха школа педколлективо цӀенхаштти тернам тӀа а ухийташ дукхагӀа къахьег хьалкхувш йоагӀача тӀехьенна патриотически а интернациональни а кхетам балара.

Л. КОДЗОЕВА,
Назранерча № 1 йолча юкъерча школа классе а школе а боацаш беча балха организатор.

ФЕ ХИЛА

БӀарг лакха саг воацаш машин а латтийта дӀавахабокъо яц аьнна яздаьд навкъагӀа лелара Правилай 98 пункте.

ПАП-5 доалахьарча ПАЗ-672 22-41 ЧИК яхача автобуса водителa Денильбек Жамбаева «Аргун» яхача кафе чу а ваха делкъийна хӀама диа лаьрхӀад, таьна йоацаш машин дӀа а оттаь, цхьабакъда, хӀама диаь а ваьнна хьанаравьлча, цецвийн вьнначa висав из — йоацаш хиннай автобус. ХӀаьта хиннар укх тайпара да. Хьожуш саг йоацаш латта автобус бӀарга а яйна, из хахка дагадехад Шаьларча автошкола курсанта М. Дебишевнен цун доттагӀчоа И. Канмовнен. Цул хьалхагӀа дика корта бохо малар менна цар дог урхаттa хиннад цу гӀулакха. ТӀа а хайна город Аргунагахьа лаьлаl цар машин. Цхьабакъда дӀакхачча боахкаш елаш болхача хана духьала йоагӀача мотоцикла тӀатехай, хӀаьта цу тӀа вахагӀар чӀоагӀа лазавь а волаш больнице вихьав. Часехк ди даьнначa гӀоала цига вала а веннав.

Домкха хитар хишад Заводской районе машинаьвъах тӀехвуилача. Цига дӀакъайла шлагбауми йовгаш светофора цӀе ламваши йолашехьа а, «ВАФ» яхача скорни помоща автомобилица машинаьвъа тӀа вальнав лухкача шеранка шофераьла болх бал стаж а йолаш вола А. Пономарев Цу ханча хьалейна дӀаоттае цистернаш а теттaш бокӀаш хиинаб тепловоз. Из ЮтӀакхачалехьа шедехьаихкалург ма эйп аьнна хийттад водителa цхьабаьвда, из вӀаштӀехьдаьннадац. Цига тепловозо кӀалйихьа автомашин текхаеш 50 метр гаьнаьякхий. ХӀаьта цу тӀа ваьгӀача 4 сагах цаӀ мари дийна висавац, из а чӀоагӀа лазаве а волаш. Автомашинаш поездашта кӀал ихча моттигаш хьалхагӀа а дукхаьга хиннай.

Законо 14 шу дезалаь долча бераштa бокъо яц республика наькъашка гӀолла велосипедашца лела. ХӀана аьнча царна хац навкъа чоалханеча хьалаши гарбала а навкъагӀа лелара Правилаш дӀадехар фу да а.

Шоай юрта гаьна боацаш бодача Ростов—Баку наькъатӀа шийн велосипед хахка лаьрхӀад Кошкельдински юкъерча школе 7 классе деша вагӀача 13 шу даьннача И. Успанова. Цхьабакъда, цига аьттув баьинабац цун. ТӀехьайоагӀа детский автомобиль тӀа а кхийтта, чӀоагӀа лазавь а волаш больнице вихьав из.

ДӀадахача кӀирагӀа (3 апрелера 10 апреле кхаччалца) республика наькъашка 47 авари хьй, 6 саг ве а оуаш, 21 сага чоьхаш а еш.
НГӀАССР МВД ГАИ.

Дай - мехка Ӏилмахоша дошха дакъа доал хӀанарча химически лардехи вахара чулоацамаш дар дӀадовийтача. Цу Ӏилмахошта юкъе йоагӀаш йола моттиг дӀалоацаш ва дийнача организмана доотиста обмен яра процессашта тохкамаш дараи ферменташ йолча учене дахьаеш дунен гӀа сийдеш вола академик Александр Евсеевич Браунштейн.

Цу хьанехьара балхаш бахьан долаш А. Е. Браунштейн 1980 шера Ленински премис яьккийта оттаваь.

СУРТА ТӀА: биологически Ӏилмай доктор Ю. М. Торчинский академики А. Е. Браунштейна экспериментах хьахиннар дувцаш ба.

ТАСС фотохроника.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

Из сакъердаме да

ПАМУККАЛЕРА ГЕОЛОГИЧЕСКИ ТАМАШ

Някъ гувна гонахьа гӀоллa цӀаьхха тола а теха дӀахьайзар, бӀаргашта дукхала эттар маькха зӀанараша сийрдабьяхиха, бьцкаро долча хиво лупчабу, 5 метр лакхал йола лоа саина кӀай пен. Из — Памуккалера шерра йоваш йола тархеш — дерригача дунен тӀа цхьа моттиг мара яц, хьагӀар чу духьача боадово сталактитови обрзовансш хьайла ца йоахаш йиса.

Укхаза, Турцерча, Джурюсу яхача чӀожа гонахьа ядача босешка низ бола ярусаш а хинна, 200 метрга кхаччалца лакхал а долаш, Ӏочуйхача тӀадамех хьахиппа кӀир йоахача ихерах долa пенаш латт. ЧӀожа кортӀ бе Хоназ-даг яха лоам — 2500 метр лакхал дола яйна вулкан. Цун юхе ули Денилазы яха город.

Хоназ-даг моагӀе а тхьайсаб, бакъда, цун че хӀанз а йоагаш йола лава кхехкаш я. Из вулканически «пийк» я Памуккале хьалъяр а. ДогӀан а лай а хиш лоамах доахкача Ӏургех чахк а даьле, 100 метрга кхаччалца кӀоарга Ӏочудоала, цул тӀехьагӀа дӀоаделе хьаара дукхаш, бяь хьаст хьалбуз, массане а цхьан секунда 250 литр минеральни хий а луш. Мисто чам болча хих дукха углекислота доал, цул совгӀа кальци, магни, аьшк, сульфаташ да цунца. Лаьттал тӀа углекислотах Ӏи хул, хӀаьта хьалхагӀа хи чу углекислотаца еша хинна кальце карбонат хьа а къесташ, боикха низ хулаш Ӏочуух.

Иштта эзараш шерашка (Ӏилмахоштa хетачох Памуккале 100 эзар гаргга шу даьннад) Ӏаламо хьалъяьй из геологически тамашие.

Ӏурра хьалкхетача маьлха зӀанараша сийрдабьяхха на пен боаг селаӀаца бесаш саина. Укх тайпара кхычахьа йоацача ландшафто дукхача хана деиз нах тӀаувз. Сег укхаза кхларих хьалха гучаьнна лераш вай замал хьалхарча IX бӀаьшерене хинна и.

Памуккале чӀоагӀа тоаелар Александр Македонске Азе походе а хинна цӀавийрачул тӀехьагӀа. Цу хана Евмен яхача пергамски паччахьо Гиераполь («Священный») яха город йидлар укхаза. ДӀайха хьасташ долча метте хьалхагӀа храмаш хьалйир, цул тӀехьагӀа сихха дегӀоцхар города каарта лаш. Римски империй йолча хана Гиераполь ЗӀамигача Азе эгтара йоаьхегӀа йола города яр. Цецевякхаш йолча Ӏалама явленега хьажа деррига дунен тӀара ухача нахагара бовлар цун дукхагӀа бола пайда. Мохк а агаш йохаеш хинна город юха а хьайёра. Кхы а хозагӀа йолa храмаш, ремеслении а мах бу а гӀиппоп лоа мо кӀайча тархеш тӀа юха а хьахулар. Шеррача улицашта гоннахьа гӀолла ариаш йоллар. Лаьттан кӀалхарча хьасташа хьатела мела хий, цун бӀовхал хӀана а тӀехьа 35—40 градусага дӀанхоач, каналашка гӀолла цӀеношка чудилладар.

Кераста ди котбьяначул тӀехьагӀа укхаза хьалдаьдар шоаш моргаш кхы доаца византийски киназаш. Город башха тоаенна яр. ТӀеххьара византийцаш Гиераполера турнаша дехабар XIV бӀаьшерене. Иштта сийлахь йоккха хиннача городах Ӏохийрца кхертой мара дисандар. Гиераполa цӀа йицъелар тӀехьа тӀабоагӀачарна. ХьагӀучох, йохаь город кӀай хилар бахьан долаш, цунах Памуккале аьнна цӀи тиллай, туркий меттала из «боамбе замок» яхиита да.

ХӀанз из гӀорьльина туристически комплекс я. Укхаза, дӀайха минеральни хий дола бассейне дукха йиш я, хьоврагӀа Гиераполa Ӏохийрдача цӀеноех экскурсеш дахьа.

В. МИНКИН,
ТАСС корреспондент.

ТЕЛЕВИДЕНИ

12 АПРЕЛЬ. I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.40 — Ӏуйранара гимнастика.
9.05 — «АБВГДейка».
9.35 — «Хождение по мукам» яха телевизионни дукхасерийни художественни фильм. «Рощин» яха 9-гӀа сери.
10.40 — «Дай — иванов, шоана! «УльяновгӀар дезал» 1-ра передача.
11.10 — «Дога товарищ дукхагӀа».
11.40 — «Спортлото» тираж.
11.55 — «Москвичка». Телевизионни клуб.
13.15 — Шун дехарагӀа вӀашагӀкхетар. Телехьажархой письмошта дала жопаш. Передача дӀахьу политически обозревателa В. П. Бекетова.
14.00 — «Эрмитаж». Шерарча Греце искусство.
14.30 — Кердадараш.
14.45 — «БӀаргагуш дар — тема халадар».
15.45 — «Керда шу, апреле», яхача телевизионни документальни фильма премьера.
16.15 — Цирке.
16.25 — ДӀалоаш Латвийски ССР заслуженни артиста Виолончель. (Виолончель).
16.40 — «Саг. Лаьтта. Вселенни».
17.25 — «Дунен халкъий творчество».
17.35 — Политически обозревателa Ю. А. Летунова къамаьл.
18.25 — Мультфильм.
18.35 — «Правда» газета политически обозревателa Ю. А. Жукова дунен халкъашта юкъерча темагӀа йола беседа.
19.20 — Владимир Ильич Ленин ваь 110 шу дизарга. «Ленин Октябре» яха художественни фильм.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Лаьтта, дукха ха йоаха хӀадоах тхо...» яхача телевизионни документальни фильма премьера.
22.35 — Космонавтика Дени лехаеь концерт. Советски Эскара Центральни академически театрера передача. Йистеьча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

9.00 — Документальни фильмай программа.
9.30 — «Вай совий беш».
10.00 — «Эрсий къамаьл».
10.30 — «Ӏуйранара почта» яха музыкальни программа.
11.00 — «Маьна школа».
11.30 — «Ӏадмаш аьлар».
12.00 — «Шоаттаеи хӀамагӀкхетар».
12.50 — Киножурнал.
13.05 — Хоккех йола СССР — чемпионат. «Спартак» — «Химик».
15.10 — Миллеш доал № 1 йолча Серноводски юкъерча школа дешархочо Бакарчаева Лолитас.
15.40 — М. Горький. Горьке цӀергӀча СССР Московски художественни академически театро «Мосфильм» яха фильм-спектакль.
19.00 — Футболах йола СССР чемпионат. «Спартак» — «Карпаты» (Львов).
19.50 — «Къонал» яха студи.
20.15 — «Бийса дахьчаьла хийла шун, бераш!».
20.25 — «Шун дахьчоех доала концерт».
21.00 — Ф. Ахметов — симфони. Кхоачашъю СССР халкъа артистка В. Дударовас хьалхе лелаеча Московски паччахьалкхен симфонически оркестро.
21.40 — «Цӏенъаьрч кердаэнаьлан ар» яха художественни фильм.

I ПРОГРАММА. 13 АПРЕЛЬ

8.00 — «Ха».
8.40 — «Зарядка е дӀахоттар».
9.05 — «Сиены» яхача акцӀейн халкарийн Тувински паччахьалкхен ансамбле концерт.
9.30 — «Гургаш бетта саьльт».
10.00 — «Советски Союза гӀулакх деш ва!».
11.00 — «Укхазаш» яхача программа почта.
11.45 — «Ӏуйранара почта» яха музыкальни программа.
12.15 — Доаьза деракаро хьалхий бӀаргашца Советски Союза.
12.30 — «Юртара саьлт».
13.30 — «Музыкальни киоск».
14.00 — Котаяоа 35 шу дизарга. «Дисача дерригача ванара...» яха телевизионни художественни фильм. 2-гӀа сери.
15.15 — «Тахан мехка фегара духьаларча оборона бӀун Ди да». Мехка фегара духьаларча оборона бӀун керттерча командующе, оборона Министра заместителa, Советски Союза шоазза турпала, авиаци маршала Колдунова къамаьл.
15.30 — ПВО Деник йола музыкальни программа.
16.00 — «Кинолюбителей клуб».
17.00 — Владимир Ильич Ленин ваь 110 шу дизарга. «Ленин волча, Кремле» яха телевизионни дукхасерийни художественни фильм. ШоззагӀа вӀашагӀкхетар. «Дела Ди».
18.00 — «Дунен халкъашта юкъера панорама».
18.45 — Мультфильм.
19.00 — М. И. Ермоловой цӀерах долча Московски театра «В порядке исключения» яха фильм-спектакль.
21.00 — «Ха».
21.35 — СССР халкъа артиста, Социалистически Къахьегама Турпала, Паччахьалкхен совгӀата лауреата И. С. Козловско юбилейни сайре. СССР Паччахьалкхен Академически Доккхача театрера передача. Йистеьча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

9.00 — Телевизионни документальни фильмай программа.
9.30 — «Вай адрес — Советски Союз».
10.10 — «Выставка Буратино».
10.35 — «Телестадион».
11.10 — Дэш-до хьисане кӀантхагах лагара Нохч-ГӀалгӀай АССР-е хьалхара моттиг яккхара къовлм.
12.30 — «Кинопанорама».
14.00 — «Кагирхой акресаш».
16.00 — Миллеш доал Захарин Лусине. Ереванера передача.
16.30 — «ГӀулакхаш — кердахар лехар — социаьаш», «Боахама расчет а творчество а».
16.30 — Кулга - кара бургӀах лоазара СССР чемпионат. МаӀамах МАИ — «Гранитас». (Каунас).
17.00 — И. Ольшанский, В. Ольшанский «ДӀахкача денной бутт» яха телевизионни дукхасерийни художественни фильм. 4-гӀа сери.
18.30 — «Дай-иваной, шоана!». «УльяновгӀар дезал». Ӏ-ра передача.
19.00 — Футболах йола СССР чемпионат «Динамо» (Москва — «Динамо» (Киев). Перерыве — «Бийса дахьчаьла хийла шун, бераш!»
20.45 — Телевизионни документальни фильм.
21.00 — Ленинградски паччахьалкхен филармони академически симфонически оркестра концерт. Дирижер — РСФСР халкъа артист А. Дмитриев.
21.40 — «Ингар а Христина а» яха художественни фильм.

РАДИО

12 АПРЕЛЬ

6.40 — Доакъари бӀаьстий вела йоакхе е (нохчий меттала).
6.55 — Хоамаш.
7.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
7.25 — «Сердало» газета обзор.
7.30 — Хоамаш.
8.25 — «Къонал» яха радиовыпуск (эрсий меттала).
10.20 — «ЗӀакмоза» яха сатирически журнал (нохчий меттала).
11.00 — Композитора дувц. Микрофона хьалхашка ва Шахбулатов Ӏадвин (эрсий меттала).
11.40 — Керда лоаш (гӀалгӀай меттала).
15.15 — «Литературни Нохч-ГӀалгӀайче» (эрсий меттала).
16.00 — «Кавкха Ӏуйре» яха радиожурнал (эрсий меттала).
18.00 — «Музыкальни азбука» яхача циклаца передача (нохчий меттала).

13 АПРЕЛЬ

7.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
7.25 — «Ленинан некъ» газета обзор.
7.30 — Хоамаш.
8.15 — Передачий программа.
8.25 — «Шоана дукха еза йоаараш» (эрсий меттала).
11.00 — Еррагсоюзни Ленински коммунистически субботника накъадолкаш (эрсий меттала).
15.15 — Хоамаш.
16.00 — «Къона тӀехье» (нохчий меттала).
16.30 — «Школьни глобус» яха передача (эрсий меттала).
18.00 — «ЦӀе сийташ» (гӀалгӀай меттала).
18.30 — «Иллеца доттагӀал дараштa» йола концерт (гӀалгӀай меттала).

ТАХАНИ КХОАНЕИ ХУРГДА

12 АПРЕЛЬ

В. И. Ленина цӀерагӀа Дворец. 13.00 Йоккха зал. Юкъерча дешара заведеней художественни самодеятельноста хьакар. 19.00 Йоккха зал. «В.-И. Ленина цӀерагӀча НГПЗ-ен В. И. Ленина цӀерагӀча культура Дворецеи планаш карагӀдаьнараш [illegible] яхача тема... хьа сайре.

Химикий культура Дворец. 12.00 «Хьехами безами» яха торжествени бракосочетани. 17.00. Болх беш я «Лира» яха музыка езарий объединени. Халкъара музыка лоах духовой оркестро. 17.30. «Атеист» яхача клуба заседани. «Саго дараерзаю космос» яха лекци. 18.00. «Дай мехка гӀолла» яха кинопанорама.

«Красный молот» яхача завода культура ЦӀа. 16.30. Болх беш я беиамаш лелерий университет. 18.00. «Латаш йола гаьнаш лӀарах» йола лекци. 16.00. «Лира» яхача клуба заседани. Республиканска театрий актерашца вӀашагӀкхетар.

13 АПРЕЛЬ

В. И. Ленина цӀерагӀа культура Дворец. 13.00. Юкъерча дешара заведеней художественни самодеятельноста хьажара шоллагӀа тур. 19.00. Болх беш я «Оригинал» яха дискоклуб.

Химикий культура Дворец. 11.00. Болх беш да «Ровесник» яха кинотеатр. Заанеи дунен тӀема кинопутешестви. 12.00. «Вай Ленин а парте а гӀулакха тешаме да» яха утренник. Программе: гражданскӀ тӀема ветеранашца вӀашагӀкхетар, берий художественни самодеятельноста концерт. 14.00. Спортивни яхьаш. 17.00. Музыкальни сахьат Советски композиторий популярни мелодеш. 18.00. «Тха кӀира» яха радиожурнал. «Хьамсарча заводa гӀулакхаши нахи» яха передача.

Н. Крупске цӀерагӀа культура Дворец. 14.00. Болх беш да «Къона ленинец» яха кинотеатр. Бераштa йола фильмаш. 14.00. Кагирхой салаӀара сайре.

Просвещене боахкей республикански ЦӀа. 14.00. В. И. Ленин ваь 110 шу дизарай ленински комсомола 60 шу дизаран хетаяь чтеций конкурс. Э. Комушинка «Сверчок» яха спектакль.

«Красный молот» завода культура ЦӀа. 10.00 Болх беш я игротека «Буратино». 12.00. «Космос» яха пионерски кинотеатр. Кино-ленинниана. Берашта йола фильм «Новкъостаца Ленинца хиина къамаьл». 13.00. Кинофестиваль. «Даьй навкъагӀа». «Берал дӀадьвначул тӀехьагӀара бӀаь да» яха фильм. 14.30. «Вахарх къахьегамах, дагалхьараш иразн — из деррига вайна Дахьено денинад» яха утренник.

Хоттам

Тахан республике гӀолла Грозней хувцалуш морхаш а йолаш цхьайолча хана лаьгӀо догӀа а делхаш, малхбоалехьара секунде 2—7 метр чӀоагӀа мух а хьеххаш хилан фегара температура республике 8—13, Грозне — 10—12 градус бӀаьхи йолаш хилен тарлу.

Кхоанеи ломмен морхаш а йолаш, кхоана лаьгӀо догӀа а делхаш, дохи а доалдеш малхбоалехьара секунде 2—7 метр чӀоагӀа мух а хьеххаш хилен фегара температура бийсана 3 — 8, дийнахьа 10—15 градус бӀаьхи йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 9-24-08; редактора заместителa — 9-24-03; бехктохама секретара — 9-24-00; отделий: партийни вахара — 9-24-04; промышленностен транспорте — 9-24-01; юрта боахама — 9-24-06; культура — 9-24-05; письмой — 9-24-07; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора 9-24-08; заместителя редактора — 9-24-03; ответственного секретаря — 9-24-00; отделов: партийной жизни — 9-24-04; промышленности и транспорта — 9-24-01; сельского хозяйства — 9-24-06; культуры — 9-24-05; писем — 9-24-07; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинари, ереи, шоаттен деноша

СФ05158. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1961.